

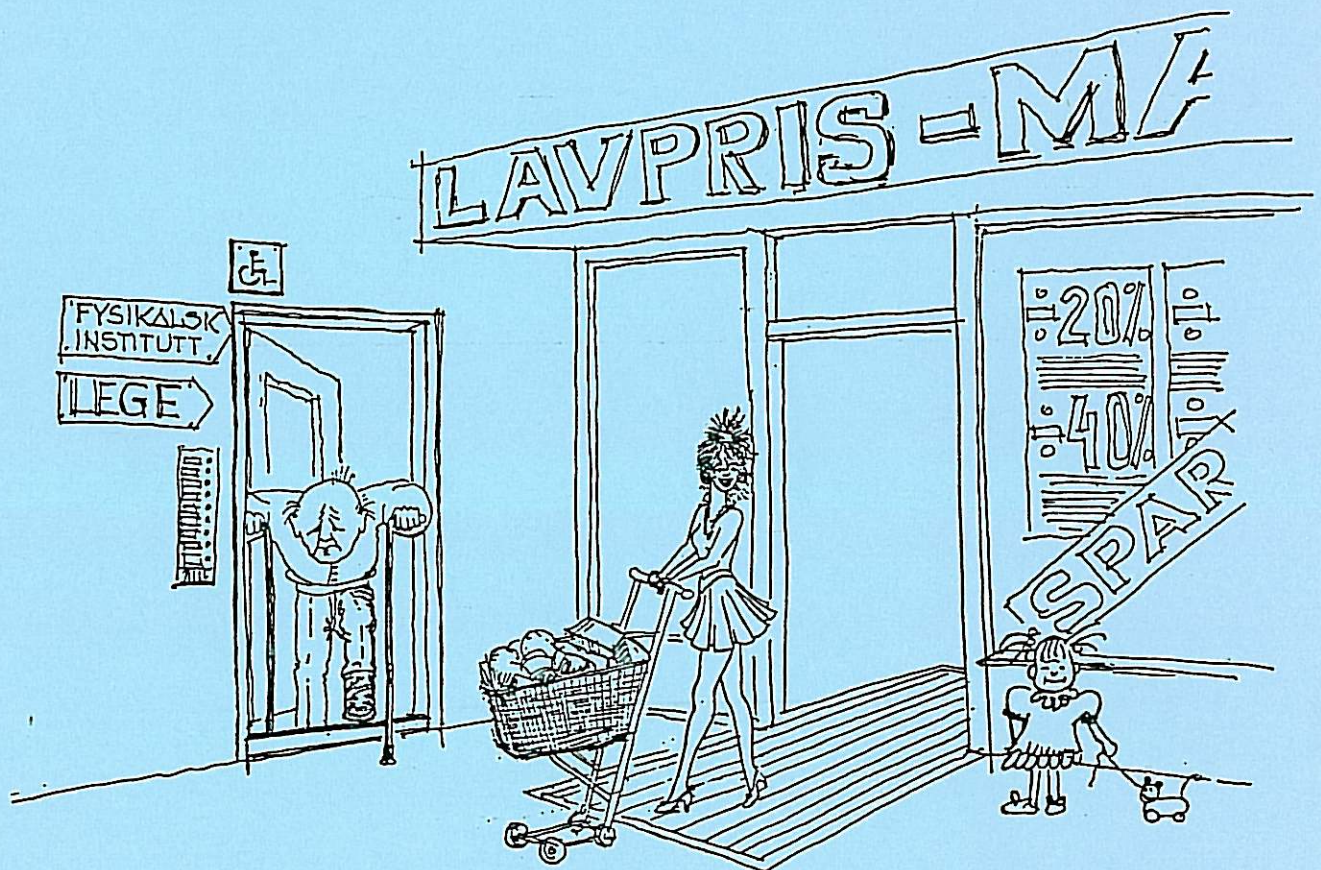

Tore Lange og Jon Christophersen

Byggeforskrift for tilgjengelighet Intensjoner og praksis

En undersøkelse av

- kommunal byggesaksbehandling
- praksis hos typehusbedrifter og arkitekter
- ferdige bygg

Prosjektrapport 71

Tore Lange og Jon Christophersen

Byggeforskrift for tilgjengelighet Intensjoner og praksis

En undersøkelse av

- kommunal byggesaksbehandling
- praksis hos typehusbedrifter og arkitekter
- ferdige bygg

Prosjektrapport 71

**Byggeforskrift for tilgjengelighet
Intensjoner og praksis**

En undersøkelse av

- kommunal byggesaksbehandling
- praksis hos typehusbedrifter og arkitekter
- ferdige bygg

ISBN: 82-536-0351-7

© Norges byggforskningsinstitutt

Forskningsveien 3 b, Postboks 123 Blindern

0314 Oslo 3

Telefon: (02) 46 98 80

Telefax: (02) 69 94 38

INNHOOLD

Forord	4
Hovedkonklusjoner	5
Sammendrag	7
Summary	11
1. Utgangspunkt for undersøkelsen	13
1.1 Politisk bakgrunn	13
1.2 Utviklingen av forskriften	14
1.3 Konklusjon	15
2. Metode	16
2.1 Kommunestudien	17
2.2 Befaringer av bygg	18
2.3 Intervjuer med arkitekter og typehusfirmaer	18
2.4 Noen kildekritiske bemerkninger	18
3. Resultater	20
3.1 Saksbehandling og kontroll i kommunene	20
3.2 Typehusleverandørene	35
3.3 Arkitektene	38
3.4 Befaringer av 19 bygg	42
4. Anbefalinger	47
4.1 Mål	47
4.2 Virkemidler	47
4.3 Byggeforskrift 1987	49
4.4 Formidlingssystemet	61
Vedlegg:	
1. Utdrag av Byggeforskrift 1987	67
2. Brev til bygnings sjefen i fem kommuner	71
3. Brev til bygnings sjefen i 42 kommuner og intervjuguide	73
4. Brev til typehusfirmaer og utdyping av spørsmål.....	77
5. Brev til fem arkitektfirma	80

FORORD

Denne rapporten gir resultatene av en undersøkelse om virkningen av byggeforskriftskrav, nærmere bestemt kravene om tilgjengelighet for orienterings- og bevegelseshemmede.

Høsten 1987 gjorde vi en forundersøkelse av hvordan tilgjengelighetskravene blir fulgt opp, i hovedsak rettet mot bevegelseshemmede brukere av bygg og anlegg. Som et resultat av dette ba Kommunaldepartementet oss om å føre undersøkelsen videre, med tanke på det forestående arbeidet med stortingsmelding 34 (1988-89) om boligspørsmål. I hovedundersøkelsen ønsket Departementet at vekten skulle legges på boliger og bygg i bomiljø. Arbeidet startet i mai 1988.

Prosjektleder har vært siv.ark. Tore Lange med siv.ark. Jon Christophersen som hovedmedarbeider. I tillegg har siv.ark. Inger Lise Saglie og siv.ark. Erlend Løvstakken (selvstendig) utført intervjuer og befaringer. Siv.ark. Siri Friis Jacobsen har medvirket i prosjektdiskusjoner, ved telefonintervjuing av bygningssjefer og i rapportskrivningen. Siv.ing. student Marie Winswold har medvirket i telefonintervjuingen. Arkitekt Grete Bull har medvirket ved intervjuing av arkitektene.

Sosiolog Dagfinn Ås har gitt råd om metodespørsmål.

Siv.ark. Claus Ringnes med spesiell erfaring med byggeforskrifts- og veiledningsspørsmål har medvirket som rådgiver og i diskusjoner.

Hvor ikke annet er nevnt, er fotografiene tatt av prosjektmedarbeiderne.

Siv.ing. Harald Næss ved Statens Bygningstekniske Etat har vært oppdragsgivers kontaktperson og rådgiver under planleggingen og fram til feltarbeidet var gjennomført.

Kommunaldepartementet har finansiert både forundersøkelsen og hovedprosjektet.

Vi håper at rapporten vil danne et nyttig grunnlag for videre utvikling av forskriftene og oppfølging av dem i praksis.

Oslo, august 1990

Anne Sæterdal
Forskningssjef

HOVEDKONKLUSJONER

Byggeforskriftens krav til tilgjengelighet har politiske mål. Målene er uttrykt i flere stortingsdokumenter og kan sammenfattes slik:

Boliger, bygninger og nærmiljøer skal ikke hindre, men ta hensyn til eldres og funksjonshemmedes behov.

Innenfor knappe rammer skal denne undersøkelsen gi et svar på hvordan tilgjengelighetskravene fungerer i praksis: Bli boliger, uteområder og bygninger som hører med i boligmiljøer, lagt til rette?

To konklusjoner er kommet tydeligst fram:

- Oppmerksomhet og kunnskaper om tilgjengelighetsproblematikk har økt; på de fleste ledd i prosessen tas hensyn som ville vært uvanlige for få år siden. Leddene omfatter byggherrer, prosjekterende, kommunale og statlige etater. Likevel "glipper" noen fundamentale forutsetninger og svært mange detaljer. I noen grad skyldes dette prosjekterings- og saksbehandlingsleddene, men de største svakhetene ligger på kontrollsiden og utførelsen på byggeplassene.
- Slik kravene er formulert og framstilt i Byggeforskriften og illustrert i Veiledningen, trengs en rekke forbedringer før de overordnede politiske målene blir innfridd. Nødvendige endringer og forbedringer gjelder alle deler av kravene, fra redigering til framstilling, ordlyd og presisjonsnivå.

Bra planløsninger

På den positive siden viser undersøkelsen at de mest fundamentale forholdene som angår planløsning langt på vei fungerer brukbart. Publikumsbygg og arbeidsplasser får bygd og innredet toaletter for bevegelseshemmede. Heisinstallasjoner blir som regel forberedt og ofte utført. Kommunikasjonsveier og dørbredder har tilfredsstillende dimensjoner.

Uklare krav, dårlig kontroll, dårlige detaljer

På den negative siden finnes en rekke tvilstilfeller. Uklare formuleringer, tolkningsproblemer, mangelfull kontroll og dårlig eller feil utførte detaljer får alvorlige konsekvenser; noen bestemmelser "sover", andre fungerer ikke etter intensjonen eller blir tilfeldig praktisert. Dårlig detaljutførelse ødelegger effekten av tilrettelegging og investeringer for tilgjengelighet.

Det trengs presiseringer og målrettet informasjon og veiledning

Det generelle inntrykket er at forskriftsverket har en rekke svakheter og mangler, men at disse kan rettes gjennom presiseringer av forskriftenes ordlyd og en målrettet innsats med informasjon og veiledning, særlig om bygningsmessige utførelser og byggtoleranser.

Plan- og bygningslovens og arealplanleggingens betydning

Arealplanlegging og tomtepolitikk bør få tilgjengelighet som en konkret del av målsettingen, om nødvendig klarere hjemlet i Plan- og bygningsloven. Gjennom kommuneplanleggingen gis det anledning til å bygge opp tverrfaglig kompetanse, bl.a. slik at helse- og sosialsektoren og arealplanleggere kan forholde seg instrumentelt og konstruktivt til hverandres planforslag. Planlovens intensjoner om dialog med befolkningen kan utvikles.

Boligplanleggingen kan utvikles

Når det gjelder tilgjengelighet i boligbyggingen og utvikling av nye løsninger, bør det foretas en konsekvensanalyse. Før dette gjøres, vil neppe diskusjonen komme ut av "skyttegravstadiet".

Forholdet mellom Husbankens livsløpskriterier og Byggeforskriftens tilgjengelighetskrav bør avklares.

Noen byggkomponenter og løsninger bør utvikles

Produktutvikling vil lette gjennomføringen av kravene på noen punkter. Det gjelder spesielt:

- brannklassifiserte dører; å få redusert og helst fjernet terskelen som standardløsning
- selvlukkende dører; å få gjort dem lettere å åpne og lukke
- utvendig trapperepos foran inngangsdør i nivå med innvendig golv
- badegolv med plan overgang gjennom døren, spesielt i bygg med betongdekkeelementer.

Fig. 1

Et tiltalende eksempel på tilrettelegging ved ombygging: slak rampe med godt dekke, gode håndlister på begge sider i to høyder.

Foto: Tore Lervik, Fylkeslegen i Hordaland.

SAMMENDRAG

Her følger et resymé av de følgende kapitlene.

KAP. 2. METODE

Materialet i undersøkelsen er samlet inn gjennom en kommunestudie og en bransjestudie.

Kommunestudien omfatter 1) intervjuer med bygningssjef eller byggesaksbehandler i fem større kommuner spredt over den sørlige delen av landet, og 2) intervju pr. brev og telefon med bygningssjefer i 45 kommuner med mellom 10.000 og 50.000 innbyggere og med en viss vekst i seinere år.

Gjennom intervjuene i de fem kommunene valgte vi ut 19 byggesaker. Vi foretok en befaring av hvert bygg sammen med kommunens representant, i noen tilfeller med byggherrens eller byggelederens representant.

Bransjestudien består i intervjuer med to av de største typehusfirmaene og med fire arkitektfirmaer. Typehusfirmaene selger både enkelthus og opererer som entreprenører for feltutbygging.

KAP. 3. RESULTATER

Intervjuene og befaringene pekte ut tre sentrale problemområder:

- kontroll med utførelsen av bygningsmessige detaljer,
- kravnivå og dispensasjonspraksis ved ombygging og tilbygg,
- de "sovende" bestemmelsene i forskriftene.

Av de fem kommunene (Asker, Bergen, Lørenskog, Sandnes og Steinkjer) har tre bevisst bygd opp kompetansen på tilgjengelighets-spørsmål i løpet av de siste årene, men på grunn av administrative problemer har bare én et fast, rutinemessig samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner.

Intervjuene viste tydelig at en rekke forhold som har betydning for tilgjengelighet, ikke går fram av de vanlige søknadene om byggetillatelse. Derfor forlanger kommunene ofte tilleggsopplysninger og tar generelle forbehold for godkjenning. Resten blir avhengig av bygningskontrollørens kontroll på byggeplassene, men her "glipper" det ikke så sjelden.

Dispensasjoner blir vurdert forskjellig i de fem kommunene. Dette gjelder både praksis for å gi dispensasjon, korrekt kravnivå og spørsmål om dispensasjon trengs. Dispensasjonsproblemene begrenser seg ikke til vurdering av tilgjengelighet, de angår hele forskriftsverkets virkeområde.

Tolkings- og anvendelsesproblemer som skyldes vage formuleringer og/eller uklar sammenheng mellom bestemmelsene, har tre typiske konsekvenser: Noen bestemmelser blir ulikt og tilfeldig praktisert (f.eks. krav om heis i boligblokker), andre fungerer ikke etter hensikten eller "sover" (Byggeforskriften 41:514 om toalettrom). Dette gjelder i særlig grad tiltak for orienteringshemmede.

Telefonintervjuene med 45 kommuner gjaldt tre spørsmål. Svarene uttrykte mangler ved forskriftene, problemer med praktiseringen og sviktende kunnskaper.

- Krav om heis blir ulikt fortolket i kommunene.
- Krav om tilrettelegging av et toalett i alle boliger blir ikke praktisert.
- Dispensasjoner følger ikke faste retningslinjer; praksis varierer.

Gjennom samtalene kom det dessuten fram at krav til atkomst er for dårlig kjent og praktiseringen svikter.

Intervjuene med typehusfirmaene illustrerer at tilgjengelighetskravene i forskriftene har ubetydelig virkning for småhus; forskriftsmessige dørbredder var allerede etablert som en konsekvens av Husbankens tidligere funksjonskrav, og bestemmelsen om tilgjengelig og brukbart toalettrom ble ikke håndhevet.

Firmaenes feltutbyggingsseksjoner har egne hustyper som ikke selges enkeltvis gjennom huskatalogene. Planløsningene i disse hustypene blir utviklet etter Husbankens kriterier for livsløpsstandard. Siden livsløpskriteriene er vesentlig mer detaljert og spesifisert enn Byggeforskriften, blir tilgjengelighetskravene uinteressante i denne sammenhengen. Bare for noen få, spesielle hustyper kan kravene til atkomst få betydning.

Arkitektene viste også til Husbankens kriterier som mer styrende enn Byggeforskriften; noen kommuner forlanger "livsløp" i nye boligfelt, og ofte er gunstigst mulig husbankfinansiering en forutsetning. Ellers nevnte de at trinnfri forbindelse til inngang gir bedre plassering av hus i terrenget, og at kravene til publikumsbygg er godt innarbeidet. Tolkingsproblemer blir diskutert med kommunen. Tilbygg og ombygging ble trukket fram som særlig problematiske mht. fortolkning, og de tekniske utførelsene - håndverkernes kunnskaper - som svake.

Befarte bygg

Avsnittet gir en oversikt over byggene og presenterer resultatene ordnet etter hvert av kapitlene i forskriftene som har tilgjengelighetskrav. Bra planløsninger, men svikt på kontroll og oppfølging på byggeplassen er et hovedinntrykk. Svikten gjelder både manglende heiser og detaljutførelser, særlig i forbindelse med inngangsdører og terskler.

KAP. 4. ANBEFALINGER

En del av målsettingen bør være å skape en mest mulig ensartet tilgjengelighetsstandard i bygg og omgivelser, slik at funksjonshemmede og andre vet hva en kan vente seg.

Plan- og bygningsloven

For å hjemle og styrke en innsats mot utvikling av planløsninger og dermed hustyper, bør det overveies å føye til tilgjengelighet og brukbarhet også for funksjonshemmede i Byggeforskriften, § 74.

Arealplanleggingen og tomtepolitikken

Kommuneplan, regulerings- og bebyggelsesplaner bør brukes bevisst for å legge til rette for tilgjengelighet. Det bør utarbeides veiledningsmateriale om betydningen av sosiale og helsepolitiske perspektiver, for ulike plannivåer.

Finansieringsordninger

Forholdet mellom Husbankens livsløpsordning og Byggforskriften bør avklares. Livsløpsordningen bør etterprøves og utvikles.

Byggforskriften og Veiledningen

I dette avsnittet skilles det mellom 1) presiseringer innenfor nåværende målsetting, og 2) perspektiver for utvikling av kravene.

Hovedpoenger under 1):

- Konkretiseringer av funksjonskrav for at de skal følges
- Forenklinger i virkeområdet og redigeringen.

I intervjuene mente flere at det ville være en fordel å få samlet tilgjengelighetskravene i forskriften etter mønster av brannvernkravene.

- For dispensasjoner: utarbeide retningslinjer på sentralt hold.

Under 2):

- Enhver bolig bør ha de nødvendigste rommene på ett golvnivå. Dette er viktig for å gjøre eldre mindre avhengig av å gå i trapper flere ganger daglig, og dermed mindre avhengig av andres hjelp. Vi kan ikke se at et slikt krav vil ha de store konsekvensene for boligbyggingen.

Krav om trinnfri atkomst uten- og innendørs vil kreve lang forberedelse på arealplansiden, og det har konsekvenser som bør studeres. Byggforsk har tatt initiativ til forsøk hvor konsekvenser av livsløpsboliger for bebyggelsesplanen undersøkes.

Fra arkitekthold er det i intervjuene også reist spørsmål om å utvide målgruppen for bestemmelsene til også å omfatte allergikere. ;

Formidlingstiltak

Disse omfatter bl.a. utvikling av Veiledningen med flere tolkninger og eksempler. Undervisning og etterutdanning bør ikke minst rette seg mot håndverkere og byggeledere.

SUMMARY

A series of papers approved by our Parliament specify that dwellings, buildings and their surroundings should not hinder, but take the needs of elderly and handicapped into account. Norwegian access building regulations are designed accordingly. The building regulations apply to all new construction and major reconstruction work. Access regulations are given for buildings that are open to the general public. This includes schools, cinemas and theatres, shops, government and municipal offices, service buildings etc. In addition, access regulations cover buildings where a disabled person may have a place of work, and, to a lesser extent, housing. (An English translation of the access regulations is given in the booklet "Adapting the built environment to the disabled", available from our institute or The Royal Norwegian Ministry of Municipal Affairs.)

This study examines effects of the access regulations on planning, detailing and building, but it is limited to dwellings, related outdoor spaces and other structures in housing areas.

Two groups of results stand out:

- Technical skills and awareness of accessibility have increased since access regulations were introduced in 1976: Now, planners and builders take steps which would have been unusual only a few years back. Fundamental slips occur, however, and "goofs" in detailing are numerous.
- The political goals cannot be achieved unless a series of improvements are accomplished. These involve both the building trade and all parts of the access regulations.

Increased awareness and better planning skills are in evidence on floor plans. Space requirements such as door widths and circulation areas are adequate. Essential facilities, like lifts and toilets accesible for wheelchairs, are usually provided and as a rule correctly positioned on plan.

The study went through 45 brief and five detailed interviews with local building authorities. The latter included 19 site visits to buildings near completion or completed recently. Information gained from site visits and local authorities was supplemented by six additional interviews, comprising four chief architects in private practice and two leading suppliers of industrialised housing. Put together, interviews and site visits show three areas of concern:

1. Control, particularly on building details

Incorrect detailing create serious barriers for the physically disabled. Lack of skill is the primary reason. It seems that detail drawings are unavailable or forgotten on site, and that workers, foremen, site engineers and local authority controllers are insufficiently aware of the importance of various elements, typically: variations of floor levels, correct landings at top and along ramps, differences between entrance floor level and ground/landing outdoors.

2. Level of practicability and specification

Parts of the regulations give insufficient details, or are spaced too far apart to facilitate necessary cross reference. As a result, official control and awareness on the part of planners slip, and, in some cases, lax practice in dispensing from regulations occurs.

We learned from architects and suppliers of industrialised housing that access regulations have little effect on timber frame houses (the dominating form of Norwegian housing for more than 15 years). Instead, specifications for increased loans set down by the Norwegian State Housing Bank carry considerable weight. Where access regulations have specific application, notably to multi-story housing and buildings for the general public, problems of implementation and understanding were frequent.

3. Dormant codes of practice

Insufficient clarity in the wording of specifications cause parts of the regulations to be disregarded.

Conclusion

The study concludes with recommendations on improvements to building code and regulations. The recommendations put particular emphasis on improving the effects of existing specifications and additional requirements for access to dwellings.

1. UTGANGSPUNKT FOR UNDERSØKELSEN

For orienterings- og bevegelsehemmede mennesker er livskvalitetene selvhjulpenhet og sosialt liv spesielt avhengige av de fysiske omgivelsene. I denne undersøkelsen er omgivelsene avgrenset til bomiljøet, nærmere bestemt til boliger og bygninger i boligområder. I forhold til daglige aktiviteter går det et skille mellom den egne boligen, andres boliger og andre bygninger:

Del av bomiljø	Selvhjulpenhet	Sosialt liv
Egen bolig	1.Viktigste rom på ett gulvplan 2.Viktigste rom tilgjengelig trinnfritt	Besøk-standard: Trinnfri forbindelse til stue og wc
Andres bolig	Besøk-standard	Besøk-standard
Andre bygninger (barnehager, skoler, bibl., butikk, post etc	Byggforskriftens krav	Konsekvent tilrettelegging,

1.1 Politisk bakgrunn

Det politiske grunnlaget - opprinnelsen til byggforskriftens bestemmelser om tilgjengelighet - står i Stortingsmelding nr 76 (1971/72), Om boligspørsmål. Den setter opp målsettingen: "å sikre at de fysiske forhold i våre bygninger og våre nærmiljø ikke hindrer de funksjonshemmedes livsutfoldelse. målet for arbeidet som er tatt opp, er å utarbeide byggeforskrifter som tar vare på de eldres, uføres og fysisk funksjonshemmedes behov, og innpasse disse reglene i det generelle forskriftsverk".

I 1974 ga Nordisk komité for bygningsbestemmelser ut "Byggnads tillgänglighet för handikappade. Riktlinier för nordiska byggbestämmelser" (NKB-skrift nr. 19:1974).

Og krav til bygningers tilgjengelighet kommer inn i forskriften; rundskriv H-1036 fra 5. mai 1976 spesifiserer endringer i byggforskriften fra 1. august 1968. Tre seinere revisjoner, fram til gjeldende forskrift, har beholdt de fleste formuleringene, men enkelte tillegg har utvidet og/eller presisert kravenes virkeområde.

1.2 Utviklingen av forskriften

Tilgjengelighetskravene har til nå utviklet seg hovedsaklig i to stadier. Det første var endringene i 1976, med mindre revisjoner i 1979, det andre var den store omredigeringen av forskriften fra 1985, med små endringer i 1987.

I samtlige utgaver av forskriften blir tilgjengelighetskravene sortert i fire grupper:

- tiltak utendørs (krav til atkomst og inngang)
- krav til kommunikasjonsveier innvendig
- krav til rom
- krav til bygningsdeler

Atkomstkravene har utviklet seg lite siden 1976. Innholdsmessig er den vesentligste endringen fra forskrift 79 til forskrift 85 at "bygningrådet kan gjøre disse krav (til atkomst) gjeldende for andre bygninger". Bestemmelsen kan bedre den generelle tilgjengeligheten, men undersøkelsen viser at denne muligheten blir svært lite brukt.

Redigeringsmessig må nevnes at forskrift 85 har merking som eget avsnitt.

Innvendige kommunikasjonsveier ble vesentlig omredigert i 1985; avsnittene skiller klart mellom ulike bygningstyper - publikumsbygg, arbeidsplasser og boliger. Samtidig førte omredigeringen til at atkomstkravene og de andre tilgjengelighetskravene ble stående lenger fra hverandre i forskriftsverket.

Forskrift 85 innførte klarere krav til merking, og den vesentligste innholdsmessige endringen: krav om heis i boligblokker. I tillegg kom krav til kommunikasjonsveier i bygninger med arbeidsplasser.

Krav til rom gjelder toaletter, garderober og telefonkiosker. Redigeringsendringene i 1985 ga også her en oppdeling i ulike bygningstyper.

Oppdelingen medførte klare krav til toalettrom i bygninger med arbeidsplasser, mot tidligere bare i publikumsbygg, og samtidig ble det innført krav om mulighet for innpassing av tilgjengelig og brukbart toalett i alle boliger.

Til garderober og telefonkiosker førte omredigeringen ikke til innholdsmessige endringer av betydning.

Bygningsdeler som har betydning for tilgjengelighet finnes i alle utgavene av forskriftene på to forskjellige steder. Manøverknapper, skilt o.l. står sammen med krav til rom (med formuleringer og innhold uendret siden 1976), og krav til dører i et eget hovedkapittel. Fram til 1985 het kapitlet "vegg, dør, port, vindu", i forskrift 1987 ble det omdøpt til "Bygningsdeler". Kravene i kapitlet har gjennomgått vesentlige endringer:

- I 1985 ble det innført krav til merking av store glassfelt.
- Formuleringen av krav til dørbreder ble i forskrift 85 endret fra lysmål til modulmål på utvendig karm.
- Breddemål på inngangsdører og dører i kommunikasjonsveier ble økt ca. 1M i 1985.
- Nye minstekrav til dører i boliger ble tatt inn i 1985.

1.3 Konklusjon

Fra 1976, da formulerte tilgjengelighetskrav først kom inn i forskriften, til gjeldende forskrift fra 1987, skjedde fire vesentlige endringer som kan gi bedret tilgjengelighet. Disse endringene kom inn i 1985:

- krav til atkomst (utvendig) kan utvides der bygningsrådet finner det ønskelig
- krav om heis i større boligblokker
- krav om innpassing av tilgjengelig og brukbart toalett i alle boliger
- skjerpede og utvidede krav til dørbreder

I hovedsak dekker kravene publikumsbygg og arbeidsplasser. Som vi skal se når det gjelder boliger, er det lite som får konsekvenser i praksis for småhus, som utgjør hovedtyngden.

Om de politiske intensjonene er oppfylt, kan synes tvilsomt. Innstilling fra sosialkomiteen (s.nr. 216 1978/79) gir ikke uttrykk for at byggforskriften har den ønskede virkningen: "byggforskriften må endres slik at fremtidig boligbygging generelt også tar hensyn til bevegelsehemmedes behov." Endringene som kom med Byggeforskrift 85 gikk ikke så langt at dette kan sies å være innfridd.

2. METODE

Denne undersøkelsen kombinerer lang erfaring på området med aktuelle feltstudier. Seks av medarbeiderne som har utført intervjuer og observasjoner har lang erfaring med tilgjengelighetskravene i Byggforskriften. Prosjektlederen har fulgt utviklingen fra spørsmålet ble satt på den politiske dagsorden i 1972. Det andre viktige utgangspunktet var at undersøkelsen skulle munne ut i konkrete anbefalinger og at arbeidet måtte utføres i løpet av meget kort tid.

På denne bakgrunnen er det ikke utført noen innledende litteraturstudie spesielt for denne undersøkelsen. Vi kjenner til én nært beslektet studie som er gjort i Sverige *). Den trekker flere av de samme konklusjoner som vår undersøkelse.

Kjennskapet til problemområdet har i stor grad vært med og styrt utformingen av undersøkelsen. Feltstudien har en kvalitativ hovedinnretning. Resultatene gjør ikke krav på statistisk representativitet. Men kildene har en tematisk og geografisk spredning.

I en undersøkelse av denne typen er det flere utgangspunkter å velge mellom:

- ferdige bygg
- de som bygde husene (entreprenørene, håndverkerne)
- de som prosjekterte (arkitekter og konsulenter)
- byggherrene
- de som kontrollerer
- brukerne av byggene (publikum, ansatte, forvaltere osv.)

I forstudien konsentrerte vi oss om "den som har skoen på", bevegelseshemmede, en av målgruppene for tilgjengelighetskravene. I hovedundersøkelsen har et hovedmål vært å forstå planlegings- og byggeprosessen, ved siden av å registrere sluttresultatet. Det er nødvendig for å kunne foreslå tiltak. Vi valgte å konsentrere oss om kommunene, av flere grunner:

Forstudien pekte i særlig grad mot kontrollnivået. Den pekte i noen grad også mot fylkesmennene som klageinstans, noe vi har valgt å la ligge i denne omgang.

*) Byggnaders tillgänglighet för handikappade.
En studie av normers genomslagskraft.
Byggforskningen Rapport R65. 1978.

Kommunene ved bygningsrådene skal kontrollere at bestemmelsene blir fulgt. I seinere år har bygningsrådene fått utvidet myndighet. De kan dispensere fra krav og skjerpe noen. Siden mange av kravene ikke er entydige, blir det bygningsrådets oppgave å tolke dem. I praksis er det som regel administrasjonen ved bygningssjef eller saksbehandler som tolker kravene. Derfor valgte vi å intervju bygningssjefen eller den som han/hun pekte ut.

I tillegg til å intervju bygningssjefer og byggesaksbehandlere har vi supplert materialet ved å intervju noen typehusfirmaer og arkitekter. Vi har ikke intervjuet rene entreprenørfirmaer eller andre på den utførende siden. Men typehusfirmaene har en dobbeltrolle som selgere av enkelthus og som entreprenører for feltutbygging, og den siste rollen er betydelig.

2.1 Kommunestudien

Kommunestudien er delt i to:

1) Omfattende intervjuer med bygningssjef eller en medarbeider utpekt av han/henne. Slike intervjuer ble utført i fem kommuner med forholdsvis omfattende og variert byggevirksomhet: Asker, Fana distrikt i Bergen, Lørenskog, Sandnes og Steinkjer. Først ble et brev sendt hver av bygningssjefene, med en rekke spørsmål om praktiseringen av tilgjengelighetskravene (Bilag 2). Deretter ble intervju foretatt ved besøk.

2) Telefonintervju med bygningssjefer i 45 kommuner. Gjennom forberedelsene til undersøkelsen skilte det seg ut tre spørsmål som vi antok at det rår stor uklarhet om i praksis. Disse spørsmålene ønsket vi å få belyst gjennom intervju med et større antall kommuner. Spørsmålene gjaldt:

1. Hvordan tolker kommunen bestemmelsen om heis i boligbygg (kap. 41:44)?
2. Hvordan tolkes kravet om tilrettelagt toalett i bolig (kap. 41:514)?
3. Har kommunen noen bestemt praksis med hensyn til dispensasjoner fra tilgjengelighetskravene når det gjelder boliger og andre bygg i bomiljø? (Bilag 3).

Vi ønsket en dekning på ca. 10% av samtlige kommuner i landet. Vi ønsket dessuten å sikre oss at vi fikk med kommuner med en viss byggeaktivitet, men samtidig ønsket vi ikke å ha med de aller største kommunene i dette utvalget, ut fra at forholdene der er spesielle. Vi la til grunn to kriterier som indikatorer på økonomisk aktivitet og dermed byggeaktivitet: (1) Kommunene skulle ha minst 10.000 innbyggere (men ikke mer enn 50.000). (2) Kommunene skulle ha hatt en netto befolkningstilvekst på minst 2% i årene 1983-86.

I utvalget hentet vi inn Lillehammer og Gjøvik for å rette opp lav representasjon av byer i innlandsfylkene.

Etter at brevet var sendt bygningssjefene ble svarene hentet inn gjennom telefonintervjuer.

2.2 Befaringer av bygg

Under intervjuene i de fem kommunene ba vi om forslag på tre-fire byggesaker i kommunen. Sakene skulle helst være så nye at Byggeforskrift 85 gjaldt ved behandlingen av søknaden om byggetillatelse, men ikke nyere enn at byggene var ferdige nok til at vi kunne se hvordan kravene var oppfylt. Vi ba om forslag på boligbygg med felles inngang til flere enn fire boenheter, barnehager og felleshus. Til slike boligbygg gjelder krav til atkomst og inngang, til dørbredder og til manøverorganer, mens til mindre konsentrert boligbebyggelse gjelder bare krav til toalett (som neglisjeres), til dørbredder og til manøverorganer. Noen av de intervjuede sa at tilgjengelighetskravene ikke følges opp for småhus. Dette styrket oss i antagelsen om at det var lite å vinne ved å ta slike bygg med i befaringene. (Jfr. her det vi fikk vite i intervjuene med typehusfirmaene).

Det viste seg at det bygges lite boligbygg med felles inngang til mer enn fire boenheter, som vi var på jakt etter (Jfr. avsnitt 3.4). I noen av kommunene så vi på kombinerte bolig- og forretningsbygg.

Det viste seg at flere av byggesakene hadde versert over lang tid, slik at det var uklart hvilken versjon av forskriften som var lagt til grunn. Under befaringene viste det seg også at enkelte av byggene ikke var så ferdige at alle forhold kunne bedømmes.

2.3 Intervjuer med arkitekter og typehusfirmaer

Blant typehusfirmaene valgte vi ut tre av de største, som sammen dekker en stor del av markedet. Intervju ble imidlertid bare gjennomført med to av firmaene. Typehusfirmaene selger dels enkelthus, dels deltar de i feltutbygging. Til dem også skrev vi et brev (Bilag 4) og intervjuet så ved besøk.

Vi har intervjet fire arkitektfirma som blant andre oppdrag tegner boliger, ett i Trondheim, ett i Porsgrunn og to i Oslo. Vi sendte først et brev (Bilag 5) og foretok så intervju ved besøk.

2.4 Noen kildekritiske bemerkninger

Vi har forholdsvis få, men omfattende intervjuer og observasjoner. Det mener vi gir en kvalitativ innsikt som er spesielt interessant for forståelsen av systemet krav - kontroll - utførelse. Det gir derimot lite grunnlag for å bedømme forekomster tallmessig.

Utvalget av observasjoner (befaringer av bygg) er i stor grad styrt av byggesaksbehandlerne i de fem kommunene. Vi har kunnet sammenholde utsagn i intervjuene med observasjonene og det har bidratt til å kaste lys over saksbehandlingen av de observerte byggene og over systemet for saksbehandling og kontroll. Denne kombinasjonen har m.a.o. gitt en type informasjon som vi ikke ville ha fått om intervjuer og observasjoner var valgt uavhengig av hverandre.

Typehusfirmaene viste seg å være den viktigste kilden til forståelse av situasjonen for boliger, rett og slett fordi kommunene har svært liten praksis på å stille krav til vanlige boliger. Denne rollen til typehusprodusentene er blitt viktigere etter at Husbanken sluttet å stille krav til planløsningene.

Intervjuene med arkitektfirmaene ga også bidrag til forståelse av situasjonen når det gjelder boliger, spesielt sett i sammenheng med typehusprodusentene. Men tallet på intervjuer er svært lite. De gir en rekke nyttige bemerkninger, men ikke så mye grunnlag for systemkritikk.

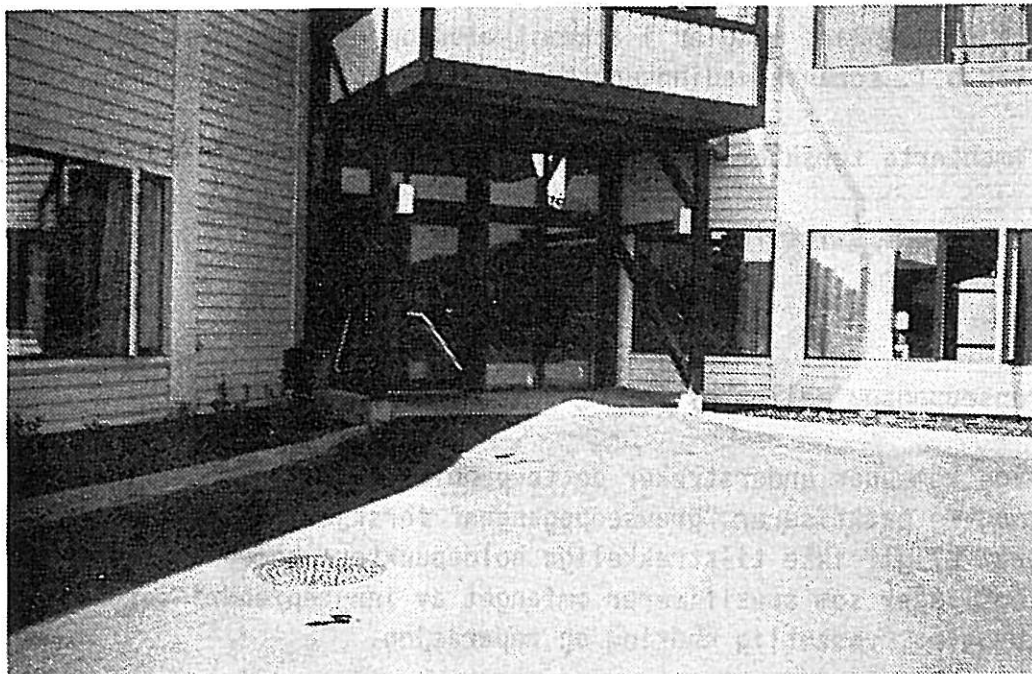

Fig. 2

Et godt utformet inngangsparti, bra markert med baldakinen og understreket med rød farge

3. RESULTATER

3.1 Saksbehandling og kontroll i kommunene

Dette avsnittet trekker sammen de detaljerte gjennomgåelsene av kommunestudiene nedenfor, sett i sammenheng med befaringene. Hovedinntrykket er at saksbehandlersiden og kontrollsiden i kommunene har stort behov for informasjon og kompetanseoppbygging om tilgjengelighetsproblematikk. Svikten later til å være størst på tre felt:

a. Tekniske løsninger og utførelse av detaljer

Mens de fleste planløsningsmessige forhold fungerer i tråd med forskriftene, forholder seg det annerledes når det gjelder utførelsen av detaljer. Manglene går særlig igjen på hovedinnganger og på dører i kommunikasjonsveier innvendig:

- Repos (hvileplan) mangler i atkomstveier og foran inngangsdører. Rister o.l. foran hovedinngangsdører monteres for lavt
- Feilmonterte terskler, for smale brann- og lyddører

Å få korrigert slike feil vil i stor grad avhenge av den kommunale kontrollen.

b. Grenseoppgang mellom nybygg og påbygg/ombygginger

Samtlige kommuner understreker dette problemet. Ingen har klare kriterier, og de praktiserer "grenseoppgangen" forskjellig. Bygningslovens paragraf 87 gir ikke tilstrekkelige holdepunkter; kommunene trenger retningslinjer som spesifiserer omfanget av inngrep/endringer ved hovedombygging, vesentlig endring og reparasjon.

Problemet er generelt. Det gjelder ikke bare hvilket nivå kommunene skal praktisere for tilgjengelighetskravene, det gjelder hele forskriftsverket. For nærmere omtale, se avsnitt 3.1.1 b og e nedenfor.

c. "Sovende" kapitler i forskriften

Visse kapitler og enkelte ledd i forskriftene om tilgjengelighet er svakt definert, dårlig presisert eller uklart formulert. Slikt hindrer effektiv praktisering, og det gjør at prosjekterende ikke tar hensyn til bestemmelsene. Kravet om toalettrom i boliger - alle boliger - utmerker seg i denne sammenhengen (Kap. 41:514). Mange kjenner ikke til bestemmelsen, flere som ellers er godt orientert i forskriftsverket har brukt år på å oppdage den, og nesten ingen bryr seg om den. Avsnitt 3.1.1 f nedenfor gir flere eksempler på denne typen problemer.

Summen av disse svakhetene slår ut som mangel på ensartet praksis. Dette gjelder alle saker, men det kommer best fram ved dispensasjoner.

3.1.1 Fem kommuner

Alle kommunene ligger nær pressområder (Trondheim, Stavanger, Oslo), og de har både landdistrikter og ett større tettsted/sentrumsdannelse innenfor kommunegrensene. Sentrumsbygg, spredt, landlig boligbebyggelse og nyere boligfelt med diverse servicebygg som barnehager, grendehus, kjøpesenter o.l. finnes således i alle fire. Det femte området er distriktet Fana i Bergen,

Asker og Lørenskog er omegnskommuner til Oslo. Sterk vekst og utbygging med større næringsbygg, tung sentrumsutvikling og nye boligfelt preger begge kommunene; f.eks. bygger Lørenskog omtrent 200 nye boliger pr. år. Bortsett fra kombinerte sentrumsbygg i Lørenskog, bygger ingen av kommunene boligblokker. Aktuelle utbyggingsformer for nye boliger er rekkehus, kjedehus og frittliggende eneboliger.

Sandnes er hovedsaklig en jordbrukskommune med noe eldre, stabil industri, et nytt industriområde i sterk ekspansjon nær kommunegrensen mot Stavanger og ett større tettsted. Tettstedet, Sandnes by, har i det siste hatt betydelig byggeaktivitet med større sentrumsbygg, noen boligblokker og terrassehus. Ellers i kommunen blir det for det meste bygd frittliggende eneboliger.

Steinkjer har hatt noenlunde konstant folketall på ca. 20 000 i mange år. Likevel foregår en jevn bygging av nye boliger på grunn av husholdningsendringer, avgang på eldre boliger osv. Den nye boligbebyggelsen er frittliggende eneboliger, rekkehus og kjedehus. Boligblokker er det ikke marked for i kommunen.

a. Praktisering av tilgjengelighetskrav i de fem kommunene

I Lørenskog blir søknadsbehandling og kontroll på byggeplassene utført av samme person. De andre kommunene har delt apparatet; en seksjon behandler søknader om byggetillatelse, en annen kontrollerer byggene.

Tre av kommunene har bygget opp kunnskap og kompetanse om tilgjengelighetsspørsmål gradvis i løpet av de siste årene. De fortalte også at søknader fra profesjonelle planleggere har blitt bedre. Dels har de prosjekterendes kunnskaper økt, dels har kommunene gjort planleggerne kjent med praktiseringen av kravene. Nå kommer lite tilfredsstillende søknadsmateriale helst fra "amatører", dvs. private byggherrer, mindre organisasjoner o.l., som planlegger uten profesjonell hjelp for å holde kostnadene nede.

Fast, rutinemessig samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner fungerer bare i en av kommunene. Dette skyldes ikke mangel på velvilje: Regelmessig kontakt vil øke saksbehandlerens kompetanse og gi verdifull støtte i arbeidet med byggesaker. Forslag, ideer og forsøk på samarbeid har vært framme, men har støtt på organisasjonsmessige problemer som ikke har latt seg løse foreløpig.

To av kommunene beklager at stort arbeidspress gjør det vanskelig å følge opp tilgjengelighetskravene godt nok. Alle kommunene gir publikumsbygg en grundigere behandling og vurdering enn boliger; retningslinjene for publikumsbygg er klarere formulert. Steinkjer viser dessuten til Husbankens lånefordeler knyttet til kriteriene for livsløpsstandard, og mener dette er en kraftig stimulans til bedret tilgjengelighet for alminnelige boliger.

b. Generelle problemer med forskriften

Det alvorligste problemet, nevnt innledningsvis i dette kapitlet, gjelder ombygging. På dette området har samtlige fem kommuner store tolkningsproblemer. De er usikre på hvor sterke krav de kan stille og trenger en grenseoppgang mellom nybygging og tilbygg og ombygging. (Se også avsnitt e. i det følgende.)

De siste årenes omredigeringer av byggforskriften har samlet bestemmelsene i oversiktlige hovedkapitler (kartverk, brannvern osv.) med forskjellige avsnitt for ulike bygningstyper. Tilgjengelighetskravene står spredt. Flere hovedkapitler og mange avsnitt inneholder bestemmelser om tilgjengelighet. Noen bestemmelser avhenger av hverandre. Krysshenvisninger finnes, men bare delvis (f.eks. viser siste ledd i kapittel 41:4 Innvendige kommunikasjonsveier til kapittel 23:21 Atkomstvei, mens kapittel 43:221 Dørbredder og kapittel 41:5 Sanitær-

rom, mangler henvisninger). Misnøye med redigeringen ble påpekt. Den tynger kontroll og saksbehandling, og den svekker bestemmelsenes gjennomslagskraft. Se også avsnitt f. i det følgende.

c. Søknader om byggetillatelse

Avslag på søknader og retur av prosjekter som ikke oppfyller tilgjengelighetskravene forekommer sjelden. I stedet påpeker saksbehandlerne mangler og innhenter justert materiale, f.eks. korrigerede tegninger, eller (særlig for uteanlegg) tegninger i større målestokk. Standardformuleringer for vilkår for byggetillatelse blir også benyttet: "Det må redegjøres for hvordan byggeforskriftenes krav for bevegelsehemmede er oppfylt, før byggetillatelse gis" (eks. fra Asker). I enkelte tilfeller stiller kommunen krav i tillegg til standardteksten, ofte med henvisning til blad i Byggforskserien.

Det som kan kontrolleres på tegningene er er begrenset: Tegninger av større prosjekter er i relativt liten målestokk eller ikke ferdig detaljert, og mindre prosjekter blir ikke bestandig tegnet nøyaktig. Vanlig praksis er at godkjenning gis med forbehold om at kravene må følges.

For kontroll av tilgjengeligheten på atkomstveier forlanger de fleste kommunene egne tegninger av uteanlegg i tilstrekkelig stor målestokk, eventuelt supplert med terrengsnitt. Kontrollen gjelder mest stigningsforhold, for bredden på atkomstveiene kommer sjelden nøyaktig nok fram på tegningene. Tilstrekkelig bredde oppnås likevel; atkomstveiene må gi plass for brøytebil. Hvilerepos etter Veiledningen mangler imidlertid - verken prosjekterende eller kommunene kjenner til eller bruker denne anbefalingen i Veiledningen. (Se også punkt f. i det følgende.)

Tiltak for orienteringshemmede blir dårlig ivaretatt. Forskriftene stiller ikke spesifiserte krav, lite informasjon med anbefalinger og løsninger finnes, og det skorter på kunnskaper både hos kommunens folk og de prosjekterende. Likevel forsøker kommunene. Tre av dem nevner at de søker å redusere utstikk og framspring som kan skape vansker for orienteringshemmede, og at de har krevd skilting, belysning og bruk av farger.

d. Kontroll på byggeplass

Intervjuene tok ikke for seg byggeplasskontrollen spesielt, men kontrollseksjonene var representert i flere av intervjuene. I andre tok saksbehandleren kontakt med bygningskontrollørene etter intervjuet og innhentet tilleggsopplysninger.

En rekke detaljer går ikke fram av tegningene. De må kontrolleres på stedet:

- stigningsforhold og utforming av ramper
- terskelløsninger og trinnfrie overganger
- bredder på atkomstveier, kommunikasjonsarealer og dører
- utforming og dimensjoner på reposer ved ramper og heiser
- plassering av betjeningstablåer, brytere og armaturer i toalettrom
- skilt, farger og belysning

Kontrollrutinene følger faste mønstre, men det forhindrer ikke at praksis "spriker", antagelig også innenfor den enkelte kommune. For kontrollen synes mangelfull: Alle kontrollørene er ikke like godt informert om bygningsmessige utførelser, detaljer og toleranser. Kontrollørenes interesse og nøyaktighet varierer, og når høy utbyggings-takt belaster kontrollarbeidet, får befaringer, kontroller, detaljer og pålegg ikke god nok oppfølging.

Bedre kontroll på byggene trengs. Befaringene (se avsnitt 3.4) dokumenterer det: Byggtoleranser, dvs. utførelsen av bygningsmessige detaljer, var de alvorligste hindringene for tilgjengeligheten. Planløsning, dimensjonering etc. hadde færre mangler.

e. Dispensasjoner fra krav i Byggeforskriften

Antallet dispensasjonssøknader og behandlingspraksis varierer sterkt fra kommune til kommune. Fana distrikt i Bergen har mange søknader, Lørenskog fem til ti søknader årlig, de øvrige høyst et par dispensasjonssaker pr. år.

I noen grad praktiserer kommunene tidsbegrensede eller betingede dispensasjoner. Dette kan gjelde arbeidsplasser og publikumsbygg hvor virksomheten vil forandre seg over tid og grendehus for mindre organisasjoner med svak økonomi. Et vanlig kompromiss (særlig i grendehus) var at heissjakt blir bygget, men heisstolen kreves ikke installert umiddelbart. Slike dispensasjoner har klare svakheter. Det er vanskelig å følge opp kravene systematisk når tidsfristen går ut.

Dispensasjoner er skjønnsprosmål i samtlige fem kommuner. Definerte kriterier, som prinsipielle vedtak fattet av bygningsrådet eller en fast, innarbeidet praksis blant saksbehandlerne, finnes ikke. Denne mangelen på kriterier virker sammen med uklarhetene i forskriftene: Avgjørelser og fortolkninger følger ikke klare mønstre, men blir tilfeldige og lite ensartet. Utslagene er betenkelige. De berører både

spørsmål om dispensasjon trengs og om dispensasjon skal gis, og de opptrer i de mest kompliserte sakene - tilbygg og ombygginger - som overlegent dominerer dispensasjonssøknadene. I Bergen anslår saksbehandlerne at omtrent nitti prosent av byggemeldte endringer i den eksisterende bygningsmassen må ha dispensasjon fra tilgjengelighetskravene.

Usikkerheten er påtagelig: "Grensen" mellom nybygg og ombygging blir høyst forskjellig vurdert i kommunene. De fem representantene ga like mange forskjellige svar om hva som legges til grunn:

- bygningslovens paragraf 87
- inngrep som omfatter mer enn halvparten av det eksisterende bygget
- større fasadeendringer og/eller vesentlige endringer av rominndeling
- omgjøring av hele bygget, f.eks. kommunikasjonsveier og/eller påbygg over en hel etasje
- skjønn

Særlig bemerkelsesverdig er det at fortolkning av tilbygg/ombygging har konsekvenser for anvendelsen av **hele** forskriftsverket, ikke bare tilgjengelighetskravene.

Alle kommunene ser det å praktisere et ensartet kravnivå og fornuftig og logisk tolkning av forskriften som et tungt, tidkrevende og svært ubehagelig problem ved behandling av tilbygg og ombygging.

For rene boligbygg blir det sjelden eller aldri søkt om eller gitt dispensasjon fra tilgjengelighetskrav. (Det er uklart om dette gjelder når eldre, fleretasjes bolighus blir utbedret.)

Publikumsbygg - helst ved ombygginger - får dispensasjoner ut fra tre alminnelige betraktninger:

- 1) Bygget er lite (særlig for arbeidsplasser)
- 2) Byggherren har svak økonomi (særlig for mindre, organisasjonseide grendehus)
- 3) Full tilgjengelighet finnes i andre, tilsvarende anlegg i nærheten (kan gjelde alle slags publikumsbygg).

Eksemplene på spesielle tolkningsproblemer tallrike. Neste avsnitt beskriver vanskelighetene med å tolke og praktisere de enkelte delene av tilgjengelighetskravene.

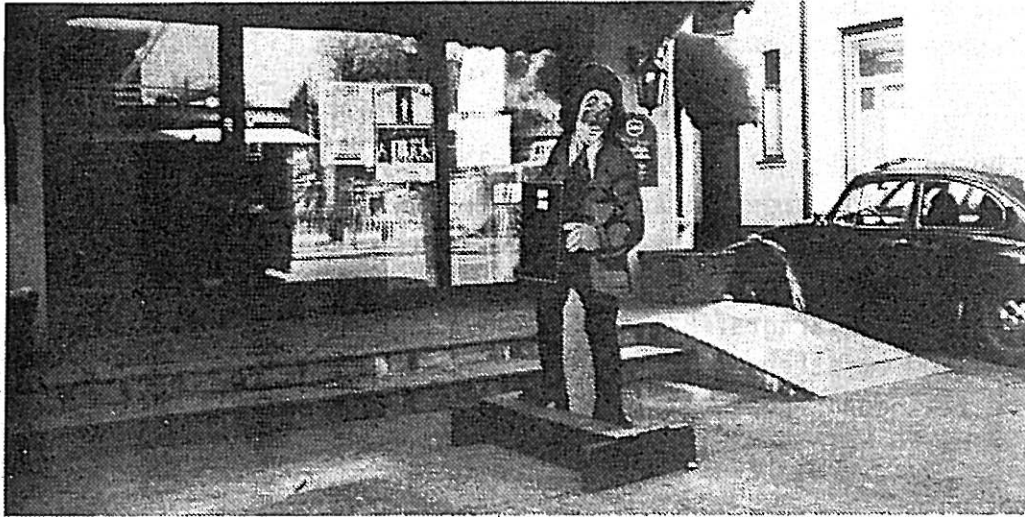

Fig. 3
Mindre vellykket utbedring av inngangsparti. For bratt skråplan plassert unødig til siden for inngangsdøren (til venstre). Ingen rekkverk.

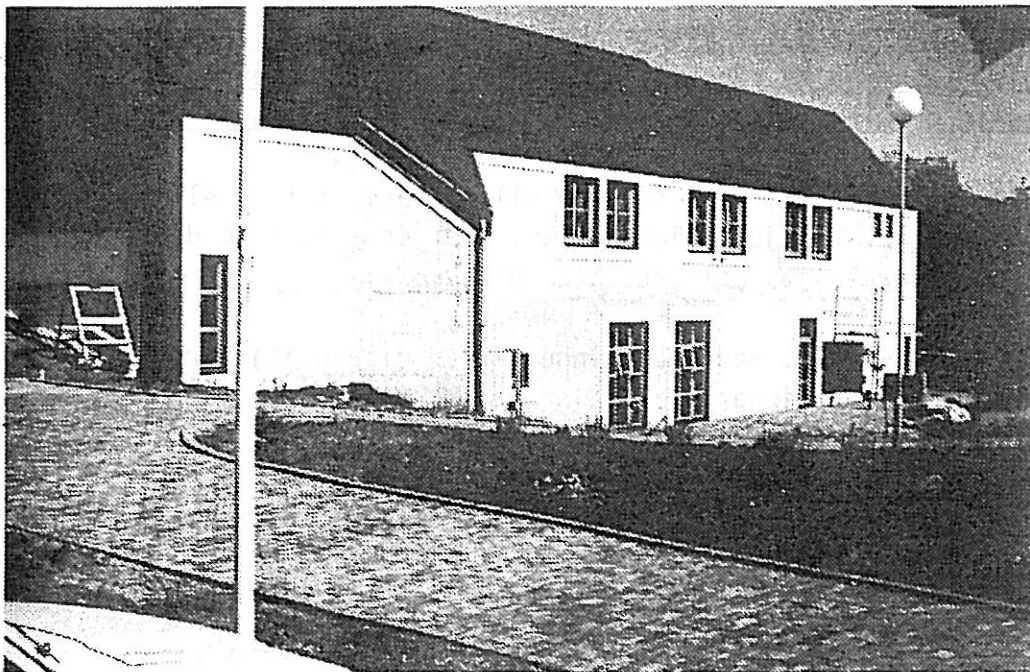

Fig. 4
Pen atkomstvei langsmed huset, men uten hvileplan selv om det er en hel etasjehøydes stigning.

f. Tolkning av de enkelte bestemmelsene i forskriften

Atkomst og inngang til bygning (kap. 23:2)

Kap. :21 Atkomstveg og **:22** Inngang byr på tolkningsproblemer. Alene er bestemmelsene uklare. I sammenheng med kap. 41:4 Innvendige kommunikasjonsveier (som henviser til kap. 23) ble de karakterisert som inkonsekvente og ulogiske. Konkret:

Formuleringen "tilgjengelig for publikum" favner så vidt at saksbehandlerne må bruke skjønn. De må vurdere om de skal kreve tilgjengelighet til en frisør, alle frisører, til et gatekjøkken, til en kafé med fire bord. Oppklaring trengs. Kommunene ønsker retningslinjer som nyanserer og begrenser: Når skal virksomheten være tilgjengelig for alle, når er virksomhetens art eller størrelse slik at full tilgjengelighet ikke behøves?

"Atkomstveg til bygning" blir tolket som forbindelsen fra parkeringsplass til hovedinngangsdør. Praktiseringen er likevel ikke helt enkel. I større, sammensatte bygg med flere firmaer, arbeidsplasser, aktiviteter under ett tak oppstår de samme tolkningsproblemer som nevnt i avsnittet ovenfor: Full tilgjengelighet til hele bygget kan være upraktisk eller unødvendig og fordyrende, og det er vanskelig å slå fast et korrekt nivå. Vurderingen blir et rent skjønnsproblem. Bestemmelser eller retningslinjer som kan gi støtte, ev. hjemmel for hva som er aktuelle arbeidsplasser og aktiviteter finnes ikke.

Det andre hovedproblemet med atkomstveier er hvilerepos. Veiledningen er klar, men hvilerepos mangler de fleste steder. Et tolkningsproblem finnes også i denne forbindelsen, for atkomsten er kjørbar (bl.a. for brøytebil). Kjøring helt fram til hovedinngang vil således være mulig de fleste steder - selv om parkeringsplass ved inngangen ikke er anvist. Klargjøring og bedre oppfølging av krav til hvilerepos trengs.

Ingen av kommunene hadde eksempel på at siste ledd i 23:21 (om at krav til atkomst kan gjøres gjeldende for andre bygninger) var blitt brukt.

Innvendige kommunikasjonsveier (kap. 41)

Kap. :43 Bygning med arbeidsplasser og **:44** Bygning med felles inngang til flere boenheter, siste ledd, viser til 23:21. Saksbehandlere finner sammenhengen uklar. Noen synes også det er inkonsekvent å kreve tilgjengelighet inn i en blokk, uten å kreve heis.

Disse saksbehandlerne mener at forholdene bør legges til rette fra parkeringsplass via atkomstvei, gjennom hovedinngang og innvendige

kommunikasjonsveier, helt fram til de aktuelle aktivitetene i bygningen, men finner ikke full hjemmel for å gjennomføre dette. Kravene "stopper" i første etasje.

Til det siste leddet i kap. 41:44 (Blokker) ble det tatt fram eksempler hvor kravet om trinnfri forbindelse med inngangspartiet hadde ført til installasjon av heis (lavblokk med boliger over en forretningsetasje).

Krav om heis (41:41 og 41:44, første ledd), praktiseres ulikt både med hensyn til etasjetall/antall boligenheter pr inngang og dimensjonering av heis/repos:

- Fire kommuner mener heis skal kreves i bygninger med flere enn fire etasjer (uten hensyn til vilkåret om mer enn tolv enheter), en kommune krever heis når bygningen både har mer enn fire etasjer og flere enn tolv enheter pr. inngang.
- Tre kommuner har bestemte minstemål på heisstol og bredden på heisdøra, to krever repos dimensjonert med snuplass for rullestol. (I praksis virker det som om standard heisstol og -dør gir tilfredsstillende dimensjoner - dette var også holdningen i en av de kommunene som ikke stiller bestemte krav.)

Konklusjonen er at bestemmelsene fungerer med hensyn til størrelsen på heisstol/heisdør, men svikter på praktiseringen av kravet til etasjetall/antall boenheter pr. inngang og på detaljer, særlig bygningsmessige toleranser.

Forståelsen av det to-leddede kravet om heis i bygninger med felles inngang til flere boenheter har prinsipiell interesse:

Bestemmelser med flere, innbyrdes avhengige ledd må presiseres hvis de skal bli ensartet fortolket og praktisert.

Kapitlet om innvendige kommunikasjonsveier (41:4) har uklare formuleringer:

- "..etasjer og deler av bygning som skal være tilgjengelig for publikum.." (41:42)
- "..arbeidsplasser, som skal være tilgjengelige.." og "...aktuelle arbeidsplasser.." (41:43)

Som nevnt tidligere i dette avsnittet skaper slike formuleringer vanskeligheter for saksbehandlerne. Praktiseringen blir skjønnsmessig og lite ensartet, gjennomføringen problematisk fordi klar hjemmel mangler, og saksbehandlingen tyngre og mer tidkrevende enn nødvendig.

Tiltak for orienteringshemmede (kort omtalt i pkt c. foran) synes å være de minst praktiserte og håndhevede delene av tilgjengelighetskravene. Representantantene for de fem kommunene nevnte tiltak som skilting, belysning, fargebruk og reduksjon av utstikk og framspring i kommunikasjonsveier, men de enkelte svarene virket lite konkrete, ofte noe unnvikende og lite fullstendige. Igjen er det tale om forhold som forutsetter kontroll på byggeplass og ferdig bygning (av tegningene går ikke skilting, farger og akustikk fram).

Koblingen av kravene til atkomst og til innvendige kommunikasjonsveier er omtalt innledningsvis i dette avsnittet. Til detaljer i denne sammenhengen bemerket enkelte saksbehandlere at de aksepterer lave terskler på branndører og "vanlige" terskler på dører inn til boligene. Mange stålterskler og de fleste terskler i B 30 dører er høyere enn 20-25 mm.

Svikten på detaljutførelsene viste seg på befaringene. Terskler og dører til reposer og kommunikasjonsarealer var flere steder unøyaktig eller feil montert og plassert, slik at nivåforskjeller hindrer tilgjengeligheten. I ett tilfelle var tegningene i orden, men justeringer under bygging hadde redusert enkelte dimensjoner, slik at tilstrekkelig snuplass for rullestol ikke ble oppnådd på repositet.

Kravene til toalettrom i publikums- og arbeidsbygg er også dårlig spesifisert (kap. 41:512 og :513). Uklarhetene gjelder hvor mange toaletter som skal kreves.

Kravet om tilgjengelig og brukbart toalettrom (kap. 41:514) gjelder alle boliger. Men bestemmelsen fungerer ikke. En av saksbehandlerne kjente ikke til den (!). To saksbehandlere sa direkte at den "sover". Alle karakteriserte formuleringen som så uklar at bestemmelsen ikke lar seg praktisere.

Av tilgjengelighetskravene fungerer 41:514 dårligst. Kravet må formuleres klarere for at det skal få noen virkning for boligproduksjonen.

Kravene til telefon, garderobe (kap. 41:7) og til manøvernapper, skilt o.l. (kap. 41:8) ble ikke tatt grundig nok opp i undersøkelsen til å kunne trekke klare konklusjoner.

Våre inntrykk ellers er at lysbrytere nå plasseres lavere enn før og de er blitt større og lettere å bruke. Ettgreps sanitærmatur er i ferd med å vinne innpass, men samtidig er det oppstått en ny flora av til dels ubegripelige varianter. Telefonautomater plasseres enkelte steder også i en lav versjon, men garderobes, ekspedisjonsskranker o.l. later ikke til å bli gjort noe med.

Krav til dører i kapittel 43 spesifiserer en del minstebredder, men noe er uklart:

- Kap. 43:221 krever at: "følgende dører skal være minst 9M og skal kunne brukes av:
 - minst én dør til oppholdsrom, kjøkken og soverom
 - minst én dør til "annet rom som skal være tilgjengelig for bevegelseshemmede"
(Vår understrekning.) Dette siste leddet blir ikke forstått, og derfor heller ikke brukt.
- Brann- og lyddører blir ofte plassert slik at de bare kan åpnes ca. 90 grader. Dette gir ikke tilstrekkelig fri åpning på 9 M-dører til at en rullestol kan passere. For alle slike dører bør kravet økes til 10M bredde.

Kravet om brukbarhet gjelder bl.a. fri golvplass ved låssiden av døren. Dette svikter ofte.

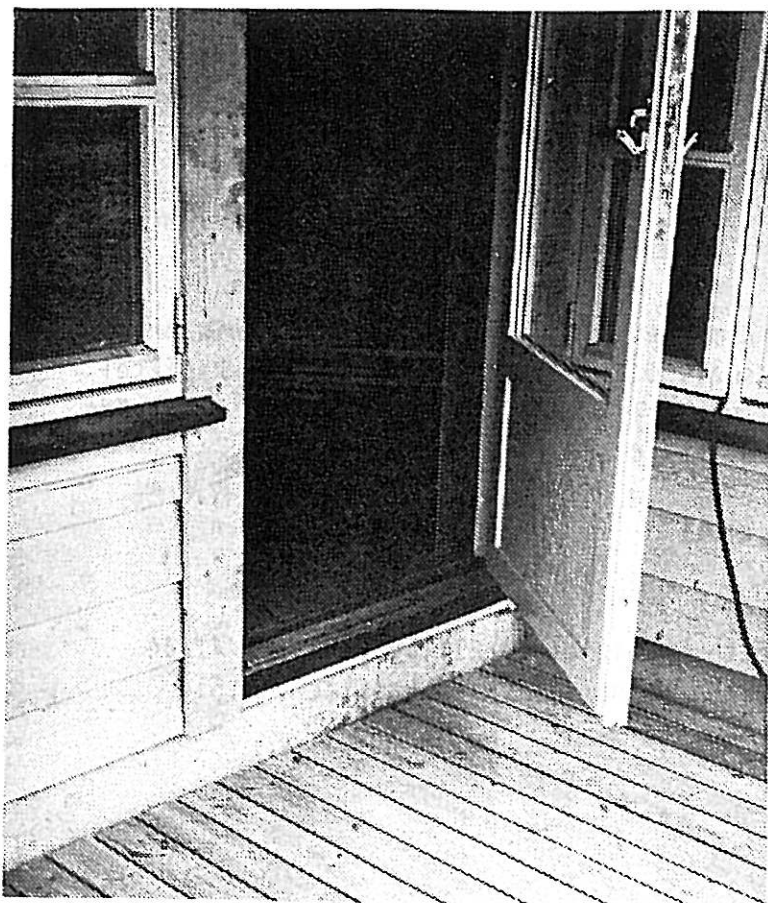

Fig. 5
Utgang fra barnehage
til lekeareal ("Vi har
jo en handicapinngang
på baksiden").

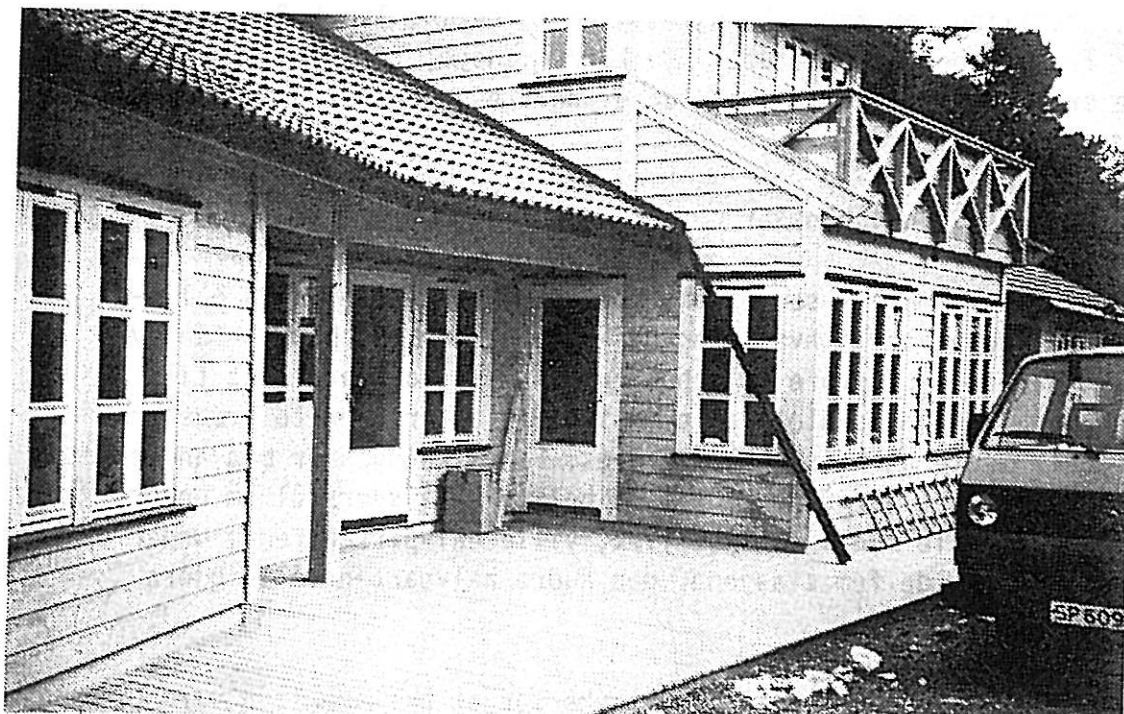

Fig. 6
Lekeareal på forsiden, alle dører med kjempehøy terskel.

3.1.2 De 45 kommunene

Omtrent en tidel av landets kommuner ble valgt ut for telefonintervju om tre spesielt viktige spørsmål. Utvalgsmåten er forklart i kapittel 2 foran. I alt svarte 40 kommuner. Tre av de 45 var tatt med blant "de fem" kommunene i forrige avsnitt. To har ikke svart.

Spørsmålene til kommunene gjaldt:

- heiskravet i kapittel 41:44
- atkomst til hovedinngang etter kapittel 23:21 og kapittel 41:44
- krav om tilgjengelig og brukbart toalett etter kapittel 41:514
- praksis for dispensasjoner.

a. Generelt

Helhetsinntrykket er at bestemmelsene blir håndhevet tilfeldig. Mange kommuner har ikke tatt stilling til flere av kravene, og blant de som har tatt stilling, er fortolkninger og praktisering langt fra ensartet. Kritikker fra saksbehandlerne uttrykte klar misnøye; tilgjengelighetskravene er for dårlig utarbeidet, de er uklare og upresist formulert.

b. Krav om heis i boligblokker

Spørsmålet var formulert som et eksempel: Skal en fem etasjes boligblokk med ti boenheter i hver oppgang ha heis? Mer enn halvparten av kommunene har ikke så store bolighus og har ikke tatt stilling til bestemmelsen. Men spørsmålet har prinsipiell interesse; to tredeler av de spurte mente at heis skulle kreves. Fortolkningen er med andre ord at etasjetallet går foran antallet boliger. På spørsmål om underetasje skulle telle med i etasjetallet, ville halvparten regne underetasjen som en av de fem etasjene, den andre halvparten ville gjøre motsatt.

Mange av saksbehandlerne ga klart uttrykk for at bestemmelsen var uklar: Direkte rammer den bare vanlige boligblokker på flatt terreng. Andre løsninger faller utenfor bestemmelsen. Som eksempler ble nevnt bygninger med trappehus langs skrånende terreng og hus med flere underetasjer, men hovedinngang på etasjeplan.

c. Krav til atkomst

Spørsmålene gjaldt om kommunene praktiserte kravet til atkomst i bygninger med mer enn fire boenheter pr. inngang (kap. 23:21), og om de i slike bygninger krevde trinnfri atkomst til enhetene i inngangsetasjen (kap. 41:44, siste ledd).

Svarene varierte sterkt; mange var tydelig ikke kjent med bestemmelsene. Omtrent en firedel var usikre og kunne ikke gi et klart svar. En firedel karakteriserte spørsmålet som uaktuelt. De resterende to firedelene fordelte seg omtrent likt mellom "ja" og "nei".

Blant de som var kjent med bestemmelsene mente enkelte at det var mangel på logikk og sammenheng i bestemmelsene. Det synes lite meningsfullt å legge forholdene til rette utendørs når boligenes planløsning og innredning ikke gir tilgjengelige og brukbare forhold.

Visse problemer med de to bestemmelsene ble også nevnt: Kravene kunne føre til fordyrelser, og det er tungt å gjennomføre dem i tomtesituasjoner med vanskelig terreng.

d. Kravet til toalettrom i boliger

I ca. tretti kommuner, det vil si 2/3 av antall intervjuede, hadde de ikke tatt stilling til bestemmelsen! Ti av dem sa direkte at kravet ikke blir håndhevet. Noen kjente ikke til bestemmelsen, andre betraktet den som uvesentlig i en ellers presset arbeidssituasjon, eller mente at de fleste hus kan bygges om hvis behovet skulle oppstå.

Der kravet var kjent og ble håndhevet, kontrollerte man størrelsen på toalettrommet, mulighetene for seinere utvidelser av rommet og bredden på døra. De fleste syntes at nivåforskjeller var det viktigste problemet for tilgjengeligheten til toalettrom, og mente forskriftene var mangelfulle på dette punktet.

e. Retningslinjer for dispensasjoner

De fleste kommunene hadde ikke rutiner eller retningslinjer for dispensasjoner fra tilgjengelighetskravene. Mange betraktet dispensasjoner som lite aktuelle - kravene blir så tilfeldig håndhevet at dispensasjoner ikke er nødvendige.

Ved behandling av dispensasjoner var det vanlig å vurdere nybygg og ombygginger forskjellig. Fortolkning og overholdelse av bestemmelsene er gjennomgående lempelige for ombygginger og behandlingen foregår mer skjønnsmessig enn for nybygg.

Nybygg gis dispensasjon når "særlige grunner" foreligger. Eksempler:

- Et annet bygg med samme funksjoner i kommunen/bydelen/området oppfyller kravene.
- Alle hovedfunksjoner ligger i en tilgjengelig etasje.
- Problematiske terrengforhold.
- Uforutsett høye ekstrakostnader.

Ellers nevnte kommunene at de i enkelte tilfeller brukte utsettelse i stedet for dispensasjoner, og at de syntes kostnadene ved å gjennomføre heiskrav var problematisk i grendehus o.l. hvor økonomien kunne være svært knapp.

3.2 Typehusleverandørene

a. Generelt

Representantene for typehusindustrien var godt orientert om tilgjengelighetskravene i byggeforskriften. Alle forskriftskrav blir nøye gjennomgått og fulgt opp, for hustypene blir solgt over hele landet og må kunne godkjennes i alle kommuner. Derfor blir siste utgave av forskriftene alltid lagt til grunn for utviklingen av nye typer, og etablerte hustyper blir kontrollert og justert rutinemessig.

Innføringen av tilgjengelighetskrav i byggeforskriften hadde få konsekvenser; en del av bestemmelsene kommer ikke til anvendelse for småhusbebyggelse, andre hadde ingen konkret virkning eller var allerede tilfredsstillt for å innfri Husbankens retningslinjer.

b. Tilgjengelighet utvendig

Tilgjengelighetskrav utendørs har bare konsekvenser for en ny type småhusbebyggelse som har kommet på markedet i løpet av det siste året: trehus i to etasjer eller en etasje med underetasje, der hver etasje har tre boenheter rundt et felles trapperom. Typen er et svar på etterspørselen etter småboliger. Når den benyttes, utarbeider firmaene utomhusplaner i den utstrekning kommunene forlanger det, og de påser at stigningsforhold på atkomstveier følger forskriftene. Hvilerepos etter veiledningen er lite påaktet.

Trinnfri overgang ved hovedinngangsdør blir/kan bli ordnet; firmaene har utarbeidet detaljer som brukes i spesialboliger for bevegelseshemmede.

c. Planløsning

Bare en bestemmelse påvirker planløsningen av småhus direkte: kapittel 41:514 om toalettrom. Men virkningene har vært få. Etablerte hustyper har ikke blitt endret, og firmaene tar ikke hensyn til bestemmelsen når de utvikler nye typer. Fra byggemeldinger kjente de bare ett tilfelle hvor bestemmelsen var blitt brukt. Også typehusfirmaene betrakter 41:514 som "sovende".

Block Watnes feltutbyggingsseksjon, (som bruker andre hustyper enn de i firmaets "Husbok"), svarte at alle nye hustyper blir planlagt ut fra Husbankens kriterier for livsløp-standard. Kriteriene inneholder vesentlig mer detaljerte og nøyaktige spesifikasjoner enn byggeforskriften.

d. Detaljer

Krav om trinnfri atkomst vil bare gjelde for den nye flermannsboligtypen referert i avsnitt b ovenfor. Bygningsmessige detaljløsninger av trinnfrie overganger mellom ute og inne er utviklet og bygget i forbindelse med spesialboliger for bevegelseshemmede. Disse vil bli brukt på de nye flermannsboligene.

Detaljer for trinnfri atkomst til bad blir brukt når det er aktuelt med Husbankens lånefordeler for livsløp-standard. Ellers blir trinnfrihet til bad oversett.

9M innvendige dørbreder og 10M hovedinngangsdør har vært standard før det ble tatt inn som krav i byggeforskriftene. Dette var hovedsaklig en konsekvens av tidligere krav fra Husbanken.

e. Konklusjon

Kostnadsutviklingen har gjort optimal låneutmåling fra Husbanken til et sentralt poeng. Derfor blir mange nye typer planlagt ut fra Husbankens kriterier for livsløp-standard. Kriteriene forutsetter en langt høyere grad av tilgjengelighet og brukbarhet enn byggeforskriftene.

Firmaene oppfatter deler av forskriftene som inkonsekvente eller uten praktisk betydning:

- 41:514 om toalettrom "sover"
- siste ledd av 43:221 om dørbreder er inkonsekvent; "dør til annet rom" må presiseres
- tilgjengelighetskravene tas mindre alvorlig enn brann, ventilasjon, varmesiolasjon osv., både i kommunal saksbehandling og i arbeidet med standard hustyper.

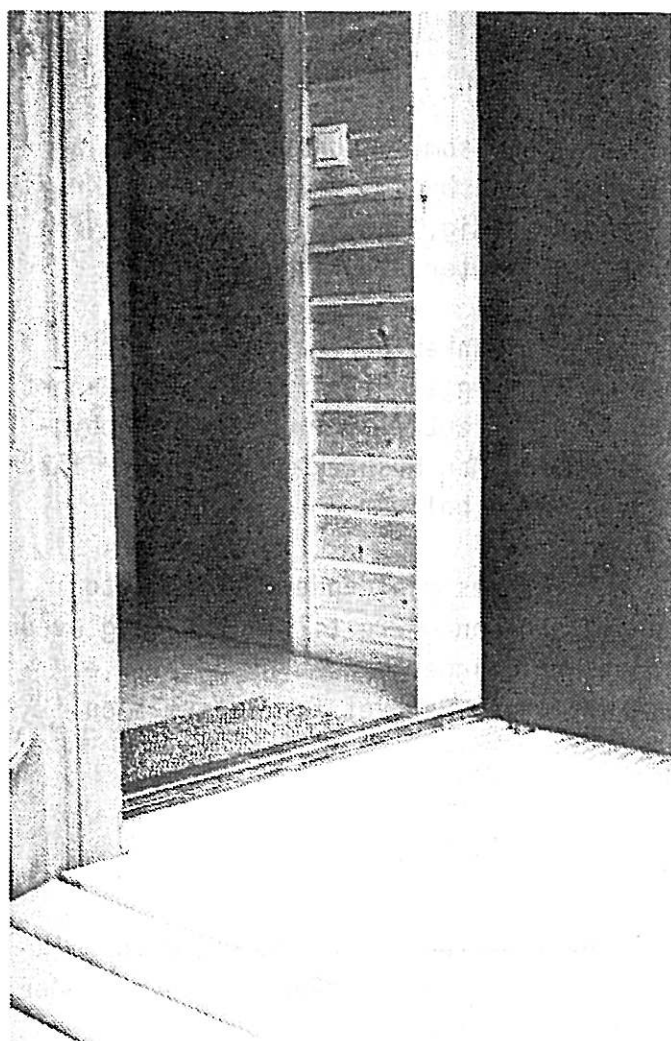
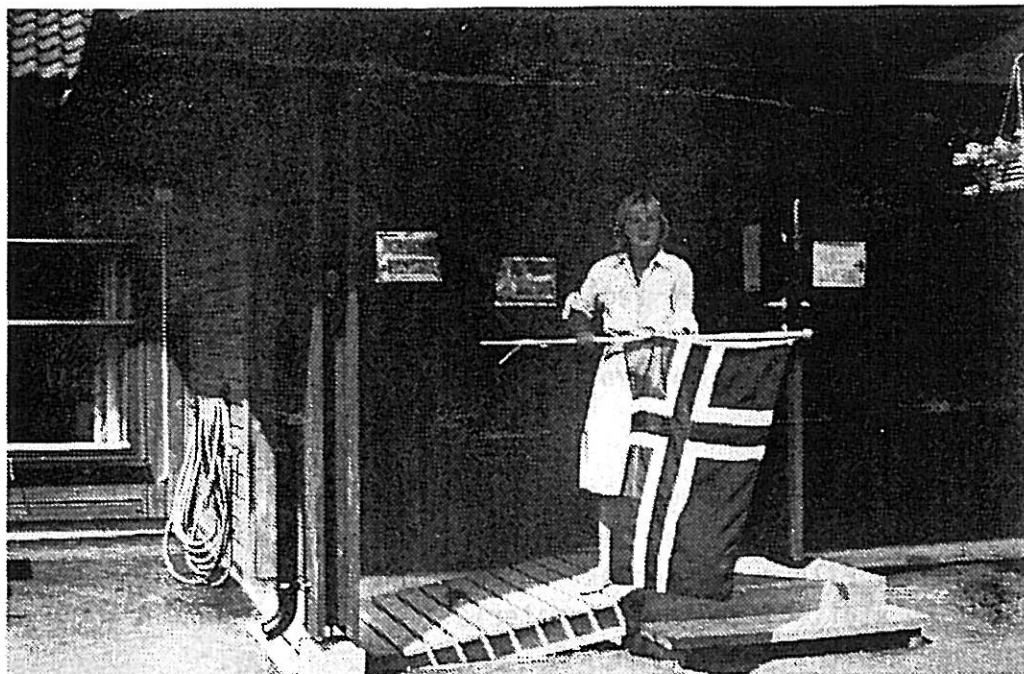

Fig. 7 - 8

Barnehage - tilrettelagt inngang. For bratt, for liten plass ved siden av dør. Terskel ikke av de verste. Nederst detalj av inngangen øverst.

3.3 Arkitektene

a. Generelt

Arkitektfirmaene tar selv et faglig ansvar for å være orientert om forskriftene til enhver tid. De oppfattet også forskriftene som et godt virkemiddel i tilfeller hvor byggherrer var lite interessert i tilgjengelighet.

Problemer med fortolkning og tilfredsstillelse av kravene forekommer. I de vanskeligste tilfellene, særlig ved større ombygginger, søkes dispensasjoner. Ellers gir kontakt og diskusjon med kommunale saksbehandlere og støtte i veiledningsmateriale, f.eks. bladene i Byggforskserien, nødvendig avklaring.

b. Hensiktsmessigheten av kravene

Arkitektene ser stort sett forskriftene som et egnet middel til å oppnå tilgjengelighet i boliger og andre bygg i boligmiljøene. Krav i form av forskrift blir nevnt som nødvendig, godt og demokratisk for å sikre at alle mennesker får like muligheter.

For boliger som skal finansieres i Husbanken har kriteriene for livsløp-standard større betydning enn byggeforskriftene. Blant annet forutsetter en del kommuner at et visst antall boliger i nye utbyggingsområder skal ha livsløpsstandard. Men Husbankens kriterier får ikke konsekvenser for privatfinansierte boliger.

Livsløpskriteriene kan heller ikke gjøres gjeldende i alle tomte-situasjoner. Derfor er viljen til å gjennomføre tiltak avhengig av den enkelte byggherres og planleggers holdninger - noen byggherrer er innstilt på å følge kravene, andre ikke. Behovet for informasjon i tillegg til krav blir understreket.

c. Bestemmelsenes innhold og form

Bare en av arkitektene har ikke hatt bestemte problemer med fortolkning. Ellers varierte fortolkningsproblemene. Kravene til dørbredden, antall handikaptoalett og "runde" bestemmelser ble nevnt.

Avklaring av problemer krevde nitid lesing av forskriftene, som regel kontakt med kommunen - ulik praksis i forskjellige kommuner forekommer - og ekstra informasjonsmateriale, f.eks. NBI-blad.

Se også punkt e. i det følgende.

d. Konsekvenser av kravene

Om atkomst, inngangsforhold og innvendige kommunikasjonsveier varierte svarene. I publikumsbygg er kravene godt innarbeidet; "det er en selvfølge at atkomst og inngangsforhold gjøres tilgjengelige". I boliger er bildet mer blandet: Hvis husbankfinansiering er en forutsetning, virker kriteriene for livsløp-standard styrende. Privatfinansierte boligblokker i høyere prisklasser har ofte fått heis selv om forskriftene ikke krever det, men dette har sammenheng med kostnadssituasjoner som kan bli endret over tid. Det var forståelse for at boliger på inngangsplanet i blokker skal være tilgjengelige, og for at alle boliger skal være tilgjengelige i blokker med heis.

Planløsningsmessig nevnes enkelte arealdrivende konsekvenser, f.eks. kollisjon med arealnormene i barnehager, økte kommunikasjonsarealer, og større areal i de små rommene, men dette er i tråd med en generell utvikling, særlig mot større våtrom i boliger.

Trinnfrie forbindelser ved inngangsparti nevnes ikke som problem; løsninger finnes. Trinnfri overgang til våtrom blir heller ikke sett på som vanskelig i trehus (eventuelle kostnadmessige konsekvenser av trinnfrie løsninger ved inngangsparti og bad i trehus ble ikke diskutert), men med tyngre konstruksjoner, særlig elementbygging, kunne løsninger ved våtrom og terrasser bli kompliserte.

Samtlige arkitekter så på kravene som en utfordring til å skape vakre løsninger, og understreket at tilgjengelighet ga hus som ligger lavere og bedre i terrenget. Høyde i forhold til terreng blir brukt som argument overfor byggmestre som helst vil bruke tradisjonelle tekniske løsninger og overfor byggherrer som vil ha bygningen høyt for å utnytte utsikten. Ett firma peker også på at en viss andel tilgjengelige boliger gir en positiv variasjon i hustyper.

e. Dispensasjoner og konflikter

Det ble oppgitt tre årsaker til dispensasjoner og konflikter:

Ombygging er det som oftest gir problemer vis a vis tilgjengelighetskravene. I eldre bygg blir mange løsninger diktert av eksisterende bygningsmessige forhold, som ofte byr på betydelige hindringer for tilgjengeligheten. I tillegg spiller kostnadene inn; en ombygging av en bygård ble nevnt.

Byggherrer er ikke alltid like innstilt på å følge kravene til tilgjengelighet. En av arkitektene understreket at kunden, byggherren,

skal være fornøyd. Arkitekten opplyser byggherren om hva forskriftene innebærer, noen byggherrer ber arkitekten søke dispensasjon. Med bakgrunn i erfaringer om dispensasjonspraksis vil arkitekten fraråde eller tilrå søknad. Arkitektens råd blir vanligvis fulgt.

Vanskelige tomter vil kreve spesielle tiltak for tilgjengeligheten fram til hovedinngangsdør. Dette kan være grunnlag for søknad om dispensasjon.

Som kompromissløsning for kravet om heis i publikumsbygg på flere etasjer nevnes at heissjakt bygges uten at heisstol blir installert. Midlertidig opparbeiding av atkomstvei - som seinere legges om slik at forskriftskravet blir oppfylt - har vært brukt som kompromissløsning på vanskelige tomter.

f. To problematiske bestemmelser

Kapittel 41:514 om toalettrom i boliger kan løses enkelt, men bestemmelsen er lite påaktet. Tre av arkitektene hadde enten ikke tenkt på bestemmelsen, eller ikke registrert at den eksisterer. Det ble nevnt ett tilfelle hvor kommunen hadde gitt pålegg med hjemmel i kap 41:514.

Kravet om heis i boligbygg (kap. 41:44, første ledd), ble forstått forskjellig. Noen trodde etasjetallet, høyst fire, skulle være utslagsgivende, andre trodde antallet boliger med felles inngang var grensen. Alle hadde eksempler på omgåelser og uheldige utslag: to-etasjes bygninger med altangang har felles inngang til mer enn tolv enheter (da må heis installeres). Terrassehus med felles inngang på midten kan ha fire etasjer opp og fire etasjer ned, uten at heis skal kreves.

g. Kjennskap til kravene

Svarene var nesten entydige; bare en arkitekt mente håndverkerne hadde gode nok kunnskaper, de andre svarte klart at kunnskap om riktige og tilfredsstillende utførelser var et savn hos håndverkerne. Hos byggeledelse, det kommunale kontroll- og saksbehandlingsapparatet, blant prosjekterende og entreprenører var kunnskapene for hånden.

h. Annet

Her ble bare nevnt spørsmål om trafikkseparering i boligfelt. Opplevelsen var at kommunens fagfolk ønsker separerte trafikksystemer, mens det er politisk stemning for blandede systemer der bilene slipper inn og parkerer ved boligene.

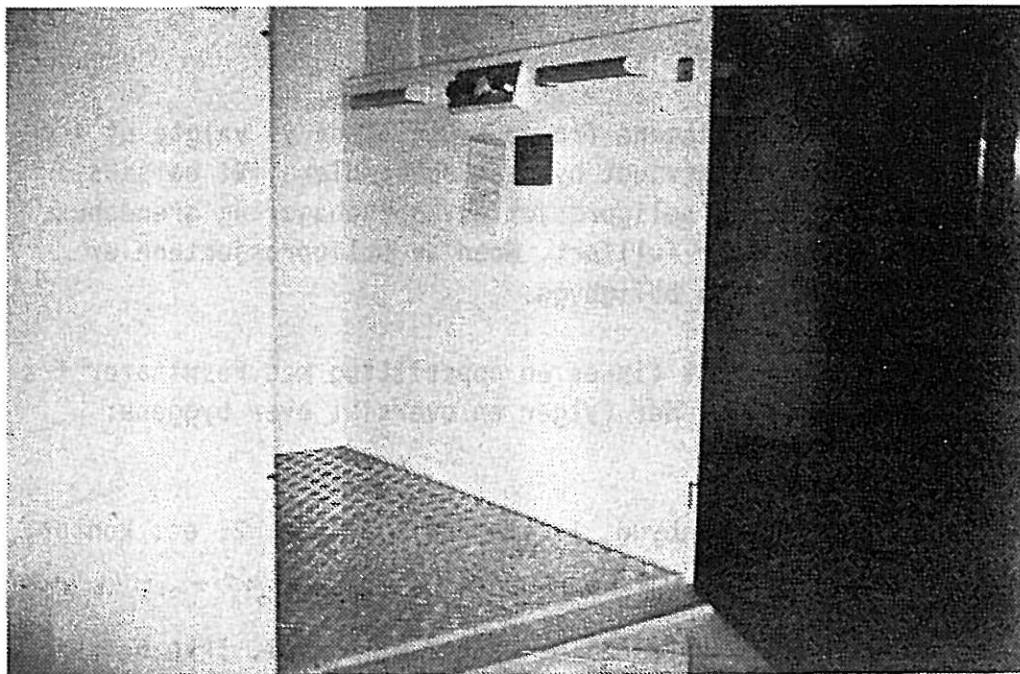

Fig. 9

Bra utformet heisinteriør: knappene i riktig høyde, på skråflate for at også stående lettere kan lese dem, knapper for ulike formål har ulik farge.

Fig. 10

Restaurant hvor alle bordene er plassert to trinn opp fra golvet!

3.4 Befaringer av 19 bygg

Dette avsnittet gir erfaringene fra de byggesakene vi valgte ut i de fem kommunene hvor vi intervjuet byggesaksbehandlere. Vi ba saksbehandlerne om forslag på boligprosjekter, barnehager og grendehus, helst bygg som nettopp var fullført. Noen av boligprosjektene er kombinerte forretnings- og boligbygg.

Til slutt i dette avsnittet finnes en oppstilling med resultater fra befaringsene bygg for bygg. Her følger en oversikt over byggene:

Asker

1. Askerholmen forretningsbygg, 1. etasje: butikker, 2. et. kontor, 3. et. bolig. Heis.
2. Brensrud barnehage, 1 etasje
3. Gjellum grendehus, 1 etasje + U. Gammel og ny del. Ikke heis.

Bergen

4. Aurdalen terrasse, terrassert blokk 5 etasjer + U. Ikke heis.
5. Vestlien, terrassert blokk 8 etasjer + 2U. Heis.
6. Kronstad, blokk 4 etasjer + 2U. Ikke heis.
7. Feråsen barnehage, 1 etasje.

Lørenskog

8. Bjørndalsveien, 2 etasjes blokk med småleiligheter. Ikke heis.
9. Metro, senter i 2 etasjer og boliger i 4 etasjer oppå. Heis.
10. Røykås grensehus, 1 etasje + U. Utvendig rampe m/varmekabler ned til underetasje. Ikke heis.
11. Vallerud barnehage, 1 etasje + U. Matheis.

Sandnes

12. Ganddal bydelshus, 1 etasje + U, sjakt forberedt for heis.
13. Hommersåk barnehage, 1 etasje.
- 14.-15. To kombinerte bolig- og forretningsbygg, 1. et. butikker, 2. et. kontor, 3. et. boliger. Heis.

Steinkjer

16. Aktivitetshus i Søndre Egge, 1 et.+ U. Barnehage, grendehus m.m. Heissjakt (anmeldt med heis).
17. Jætskippergata A/S, kontorbygg 2 etasjer. Heis.
18. Statens hus, kontorbygg 7 etasjer + kjeller. Heis.
19. Gamle Kongevei, planlagt som eldreboliger, bebos av sterkt funksjonshemmede. 2 etasjer. Garasje i kjeller. Ikke heis.

3.4.1 Vurdering av byggene

Vi følger her forskriftene og gir en vurdering basert på samtlige bygg, delvis fordelt på kategoriene boliger og andre bygg.

23:2 Atkomst til bygning

Boligene:

I forskriftene stilles tilgjengelighetskrav til "Atkomstveg fra kjørbare veg til inngang", mens veg fra parkeringsplass til inngang ikke er nevnt. I tre av blokkene var det parkering under blokken uten heisatkost. Utvendig var det bratte atkomster fra parkering til inngang, både fra utvendig parkering og fra parkering under blokken. Ved en av blokkene lå parkeringen i en bratt bakke.

Publikumsbygg:

Parkering for disse var nær inngangen. Atkomstene for øvrig oppfylte stort sett kravene.

23:22 Inngang

Flere steder var ikke kravene oppfylt, det var nivåsprang opptil 15 cm til døren. Ramper manglet mange steder repos foran inngang, som regel var det høy terskel (over 25 mm) i inngangsdøren. På ett bygg var inngangen til supermarkedet utmerket, mens inngang til fysioterapi og tannlege ved siden av hadde høy terskel (Fig. 11 og 12, neste side.)

23:23: Merking av atkomst neglisjeres.

41:4 Innvendige kommunikasjonsveger

41:41: Der det er heis overholdes kravet til heisstørrelse.

41:42 og 41:43 Publikumsbygg og bygninger med arbeidsplasser:

Av fire barnehager/grendehus på to etasjeplan, hadde ingen heis. To hadde bygget heissjakten. En av barnehagene hadde matheis, men bestyreren savnet vanlig heis. Ett grendehus på to etasjeplan hadde ikke trappeforbindelse og da kreves heller ikke heis. I ett forretningsbygg (kombinert med boliger) hvor forretningene gikk over to etasjer var det heis, men restauranten i 2. etasje i bygningen var ikke tilgjengelig med heis når forretningene var stengt. Høy terskel i branndør var et problem. Det var også for smale brann- og lyddører i kommunikasjonsveger (se 43:221 dører).

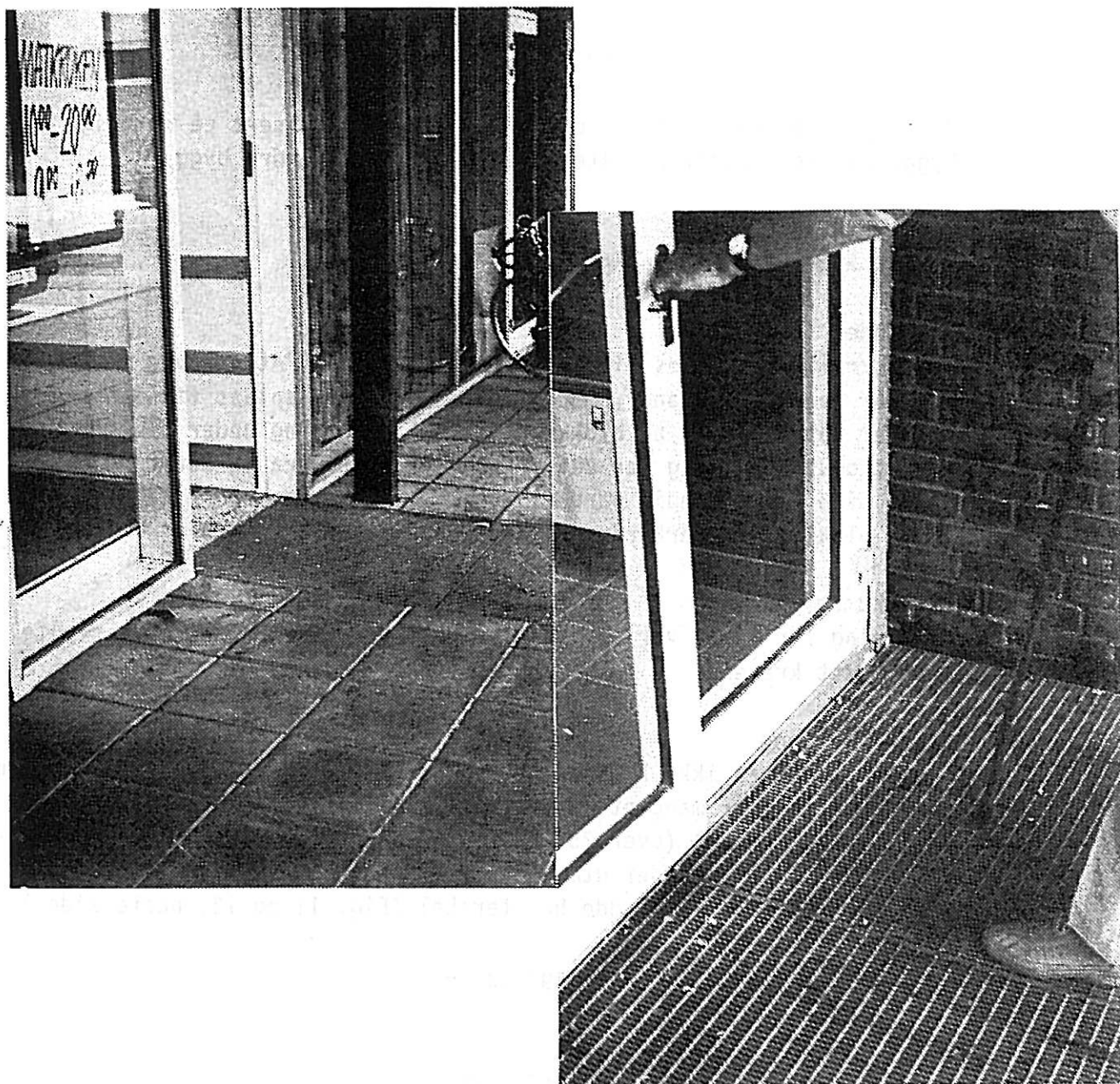

Fig. 11 og 12

To innganger på samme bygg, ved siden av hverandre:

Til venstre kjøpesenterinngang, den er plan og fin. Til høyre: inn til bl.a. tannlege og fysioterapeut, høy terskel!

41:44 Heis i boligblokker:

Én blokk hadde fire etasjer pluss to underetasjer uten heis, - én underetasje for mye.

Én blokk hadde fem etasjer pluss underetasje uten heis.

Begge hadde garasjer to etasjer ned fra inngangen.

De øverste leilighetene går over to etasjer, slik at det ikke er selvstendige boliger i femte etasje. Dette er ikke uvanlig, men neppe en riktig tolkning av kravet (høyst fire etasjer).

41:44 siste avsnitt "... bygning som ikke har heis ..." var stort sett oppfylt, men det var flere steder for liten snuplass foran inngangsdør (se 43:221 Dører).

Høy terskel i branndør var problem (se 43:221 Dører).

41:51 Sanitærrrom

41:512 og 41:513 Publikumsbygg og bygg med arbeidsplasser

Rullestols-wc for publikum var stort sett bra, men svikter tildels i detaljene. De var undertiden lite sentralt plassert eller for få i antall. De ble ofte brukt som lager for vaskeutstyr osv. Rullestols-wc for ansatte var ikke alltid planlagt, særlig ikke i forretninger. RWC i barnehager løses svært forskjellig. Noen steder legges et RWC i betjeningsavdelingen og det er bare små, trange WC i barneavdelingene for barn 3-7 år.

41:514 Toalett i bolig

Det var nivåsprang, terskler og smale dører til det rommet som det ville være aktuelt å tilpasse. Ofte var baderommet stort nok, men utstyret var ikke plassert med tanke på tilpassing. På ett av byggene var undergolvet i badene i 1. etasje senket for å gi lavest mulig nivåsprang. Dette var et betongelementbygg. Det gjorde at det måtte legges tynnere dekke-elementer for badene, og områder utenom badene måtte støpes igjen etter at veggene var satt opp. Byggelederen anslo det til å gi en merkostnad på 1.500 kr. pr. boenhet. I et plasstøpt bygg mente han at merkostnaden for å senke undergolvet i badene ville ha vært ubetydelig.

41:8 Manøverknapper, skilt o.l.

Vurdering er ikke medtatt i denne delen av undersøkelsen.

43:2 Dør og vindu

43:221 Dørbreder

I publikumsbygg og bygninger med arbeidsplasser var krav til dørbreder og terskler som oftest overholdt. Men inngangsdører hadde flere steder for høye terskler og var ofte svært tunge å åpne pga. pumpe på døren.

Branndører i kommunikasjonsveg var et problem. De hadde høye terskler og var tunge å åpne. Branndører og lyddører var flere steder for smale (9 M dør som bare kan åpnes 90°).

Krav til dørbreder i boliger blir stort sett overholdt, men "... og skal kunne brukes av bevegelseshemmede" blir ikke alltid overholdt, det mangler ofte snuplass ved dørene, og dørene, spesielt terrasse- og inngangsdører og branndører har for høye terskler.

44 Trapp og rampe

44:34 Håndlist

"Håndlist skal gi godt grep" forsømmes fortsatt ofte ved at det oppsettes flate bord som håndlister. Ofte mangler håndlist på den ene siden av trappeløpet.

44:41 Bredde og 44:42 Stigningsforhold

Dette overholdes stort sett.

44:44 Krav om rette trappeløp i arbeids- og publikumslokaler

Dette overholdes som oftest.

44:5 Rampe

44:51 og 44:53 ble ikke overholdt. Flere steder var det svært bratte ramper i atkomstvegene. Hvileplan for hver 0.6 m stigning mangler.

3.4.2 Saksbehandling

I flere av de undersøkte tilfeller har krav om tilgjengelighet (ifølge de aktuelle punktene i forskriftene) blitt stilt som betingelse for byggetillatelse, men likevel er det blitt flere mangler ved det ferdige bygget. Man har ikke mulighet til å følge godt nok opp med kontroll underveis og heller ikke i ferdigstillingen. Heis er spesielt problematisk - i barnehager, grendehus og i boligblokker med tilsammen mer enn fire etasjer.

4. ANBEFALINGER

4.1 Mål

En hensikt med tilgjengelighetskravene er at publikum kan regne med en viss standard. I dag praktiseres kravene så ulikt at en ikke vet hva en kan vente seg. Funksjonshemmede blir nødt til å undersøke nøye på forhånd før de besøker et bygg eller foretar en reise. De må planlegge hvor de kan bo, komme på toalettet, hva slags hjelp de vil trenge osv.

4.2 Virkemidler

Med virkemidler tenker vi på almene tiltak fra sentralt hold for å oppfylle intensjonene med tilgjengelighetskravene i forskriften.

4.2.1 Plan- og bygningsloven

Formålsparagrafen (2) sier at hensikten med loven er:

- samordning av offentlig virksomhet
- gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser og om utbygging
- legge til rette for at arealbruk og bebyggelse blir til størst mulig gagn for den enkelte og samfunnet.

Første og siste punkt gir grunnlag for å stille tilgjengelighetskrav.

Paragraf 70 bestemmer bl.a. at "bygningens plassering, høyde og avstand fra nabogrense skal godkjennes av bygningsrådet." Disse forholdene har stor betydning for mulighetene til å oppnå tilgjengelighet. Bestemmelsen kan suppleres gjennom forskriftene, veiledningen eller på annen måte hvor hensynet fremheves.

Paragraf 74 bestemmer at "Bygning med oppholdsrom for mennesker skal ha forsvarlig*) planløsning, herunder tilfredsstillende lysforhold, isolasjon, oppvarming, ventilasjon og brannslukking." "Forsvarlig" kan også tolkes som tilgjengelig og brukbar for funksjonshemmede og eldre. På bakgrunn av de almene målsettinger bør det overveies å ta dette hensynet inn i lovteksten.

*) Bygningsloven av 1965 brukte ordet hensiktsmessig, som ble endret til forsvarlig etter innstilling fra "Forenklingsutvalget" (NOU 1976:27).

4.2.2 Arealplanlegging og tomtepolitikk

Kommuneplanens arealdel, reguleringsplaner og bebyggelsesplaner setter rammer for mulighetene til å oppnå tilgjengelighet, særlig i boligbyggingen og ved mindre publikumsbygg og arbeidsplasser, som barnehager, skoler og grendehus.

Reguleringsplaner og bebyggelsesplaner er styringsredskaper til å oppnå tilgjengelighet. Terrengorientering og topografi, arronderingen (formen) på arealet, veitilknytning og utnyttingsgrad styrer sterkest.

Eks.:

I bratt terreng vil smale tomter på oversiden av veiene vanskelig kunne få tilgjengelige boliger. Store barnehager på små tomter i skrånende terreng vil havne på to etasjeplan, men blir det heis?

Kommuneplanens arealdel prioriterer mellom arealbruk til ulike formål.

Eks.:

En vanlig problemstilling i bygde-Norge er at nye boligfelt henvises til bratte arealer langt fra sentrum. Skal sentrale, flate arealer utnyttes til sentrumsutvikling eller til boligformål?

I diskusjonene forut for Byggeforskrift 85 ble spørsmålet tatt opp om krav til tilgjengelighet burde stilles gjennom reguleringsplan, evt. innført i loven.

Arealplanene og især regulerings- og bebyggelsesplaner bør bevisst utnyttes til å legge til rette for tilgjengelighet, jfr. avsnitt 7 om Formidling.

4.2.3 Finansieringsordninger

I den statsfinansierte delen av boligbyggingen styrer finansieringsordningene byggemåten. F.eks. påvirkes valg av hustyper, antall etasjer, boligens grunnflate og boligareal. Husbankens livsløpsordning er et målrettet forsøk på å påvirke til almen tilgjengelighet. Ordningen ser ut til å fungere, men den kan utvikles og forbedres. Bl.a. er forholdet mellom byggeforskriftene og Husbankens livsløpskriterier ikke tenkt gjennom og formelt avklart. Begge er offentlige regelverk, men siden de har forskjellige målsettinger og virkeområder, representerer de ulike nivåer. Samordning og avklaring av nivåene vil være nyttig. Diskusjonen i pkt. 4.2.3 gjelder bl.a. om noen av elementene i livsløp-standarder skal inn i Byggeforskriftene.

4.3 Byggeforskrift 1987

4.3.1 Innledning

Vi drøfter tiltak med sikte på to ambisjonsnivåer:

1. Presisering innenfor nåværende målsetting
2. Perspektiver for utvikling av kravene

Gjennom den nordiske komiteen for byggbestemmelser er det gitt retningslinjer om at de nasjonale bestemmelsene bør formes som funksjonskrav, i stedet for de tidligere krav til bestemte utførelser. Forutsetningen for at funksjonskrav skal være hensiktsmessige er at de er entydige for den som skal følge dem. Erfaringene viser at uklare krav ikke blir fulgt opp.

4.3.2 Presiseringer innenfor nåværende målsetting

a. Publikumsbygg

Virkeområdet for forskriftene er forklart i Veiledningen: "Bygning som skal være tilgjengelig for publikum, er bygning med lokaler for f.eks. service (posthus, bank, bibliotek, etc.), underholdning (kino, teater, museer, kulturbygg etc.), overnatting (hotell, pensjonat etc.), samfunnsbygg (forsamlingslokale, idrettsbygg, skole-/undervisningsbygg, etc.), institusjoner for syke og gamle, offentlige kontorer, forretninger, restauranter, kiosker og offentlige toaletter."

Det er uklart om kravene gjelder for f.eks. lege- og tannlegekontorer, fysikalske institutter, frisørsalonger og kontorer for privat tjenesteyting som advokater, eiendomsmeglere, arkitekter. Derfor blir praksis uensartet. Det bør trekkes en klar grense.

b. Bygninger med arbeidsplasser

Nåværende formulering i 23:21 avgrensar slike bygninger på denne måten: "bygning som kan gi arbeidsplasser egnet for orienterings- og bevegelseshemmede". Veiledningen: " - - det bør vurderes nøye om bygningen kan ha egnede arbeidsplasser".

Orienterings- og/eller bevegelseshemmede arbeidstakere vil kunne utføre noen arbeidsoppgaver i de aller fleste bedrifter, ev. utenom enkelte typer ganske små bedrifter. Formuleringen tar dessuten ikke hensyn til at virksomheter endrer karakter forholdsvis ofte, mens hovedstrukturen av bygningen med kommunikasjonsveier endres sjeldnere.

En av kommunene vi intervjuet mente at det eksisterer en kompetansestrid mellom bygningsmyndighetene og Arbeidstilsynet om hvilken instans som er autoritet på tolkninger av kravene.

Vi kan ikke se avgjørende grunner for en generell begrensning av hvilke bygninger med arbeidsplasser som bør være tilgjengelige, like lite som det er noen begrensning på hvilke publikumsbygg som skal være tilgjengelige. Arbeidsbygg er ofte samtidig publikumsbygg i annen rekke, i større eller mindre grad: Skolebygg leies ut til fritidsaktiviteter, i skoler og barnehager holdes foreldremøter.

c. Dispensasjonsregle. for små publikumslokaler og arbeidsplasser

I intervjuene er det reist spørsmål ved berettigelsen av å håndheve kravene uavkortet i de minste byggesakene, slike som de helt små serveringsstedene med noen få bord. Det er her problemene særlig melder seg, og spesielt i forbindelse med ombygging og bruksendringer.

Svaret på dette er etter vår oppfatning ikke å innføre nedre grenser for byggenes størrelse for at krav skal gjelde, men heller utarbeide veiledende regler for dispensasjoner. I en del tilfeller er det mulig å finne fram til løsninger og kompromisser om en gir seg tid under planlegging og forhandlinger. Dispensasjoner uten forbehold bør som hovedregel ikke gis i forbindelse med nybygg.

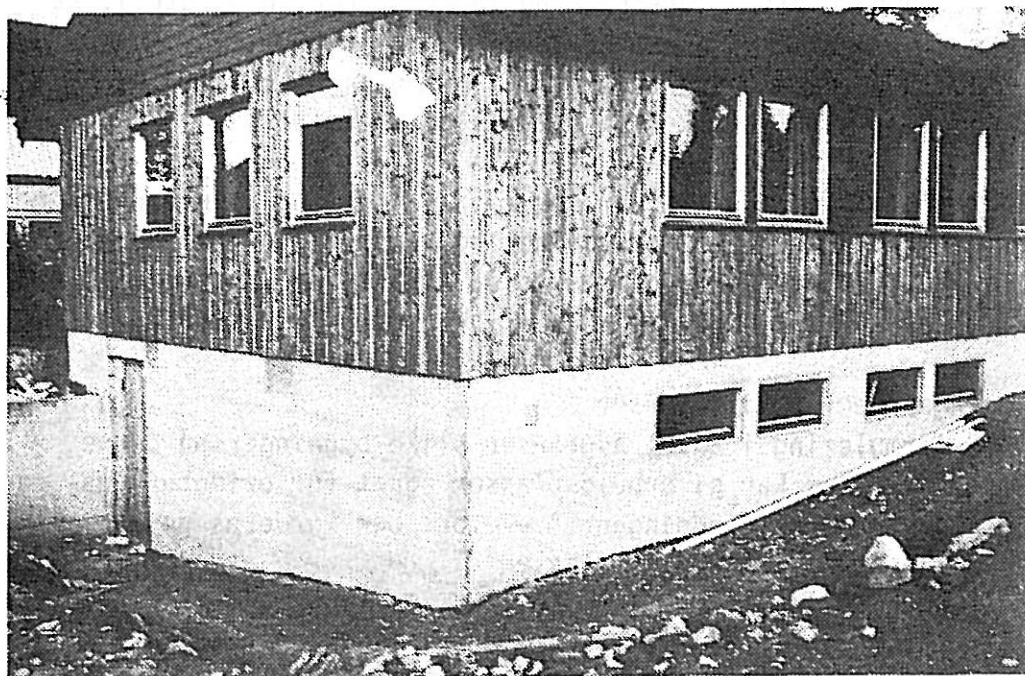

Fig. 13

Grendehus med dispensasjon fra krav om heis skulle få utvendig rampe med varmekabler ned til kjelleren i stedet. Ikke hvileplan.

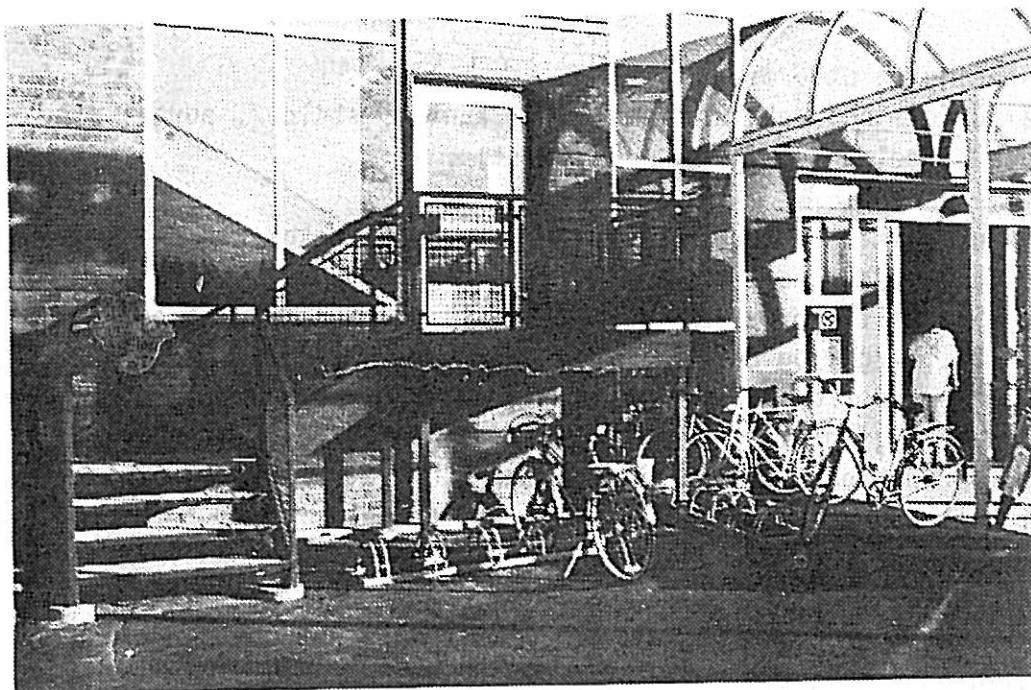

Fig. 14

Den utvendige trappen er eneste atkomst til restaurant/nattklubb i 2. etasje når senteret for øvrig, og dermed heisen, er stengt. Svikt i kontrollen?

d. Boliger

Det er stort sett klart hvilke boligtyper tilgjengelighetskravene gjelder for, men krav til heis i blokker, krav til toalettrom og krav til dørbredder og plass ved dører innen boenheten bør presiseres. Vi kommenterer krav som knytter seg til boliger nedenfor under de respektive kapitlene i forskriftene.

4.3.3 Krav til utforming

Her gjennomgår vi de forskriftspunktene hvor vi har kommentarer til klargjøring. Vi finner det ikke hensiktsmessig å fremme konkrete forslag til formuleringer av forskriftstekster. Før det kan gjøres, bør det bl.a. tas stilling til eventuelle omredigeringer. Vi foretrekker dessuten å se forskrift og veiledning under ett, fordi vi ikke ser det som vår oppgave å detaljvurdere hva som skal stå det ene eller det annet sted.

Atkomst og inngang til bygning (23:2 og 23:22)

Funksjonskravet om orienterbarhet:

"lett å finne, lett å ferdes på og uten hindre".

Atkomsten og inngangen kan markeres ved hjelp av:

- Plassering og utforming
- Detaljutforming; tekstur i underlag, kanter, stolper, portal etc.
- Farger og belysning (kanskje viktigst)

Dette kan utvikles uten nevneverdig økning i byggekostnadene, mest gjennom gode eksempler, praktiske regler og omsorgsfullt arkitektarbeid. Spesielt tror vi at en større innsats på utforming av inngangsparti, farger og belysning vil kunne lette orienteringsmulighetene. Vi tror i hovedsak at det er spørsmål om oppfølging av disse kravene gjennom et grundig veiledningsmateriale og en kampanje. Likevel bør det overveies å stille konkrete krav om fargekontrast, kunstig belysning og tekst i selve forskriftene.

Parkeringsplass for bevegelseshemmede

Dette kravet mangler. Slike plasser bør være så nær hovedinngangen som mulig og i nivå med denne. Det bør angis hvordan de skal være utformet.

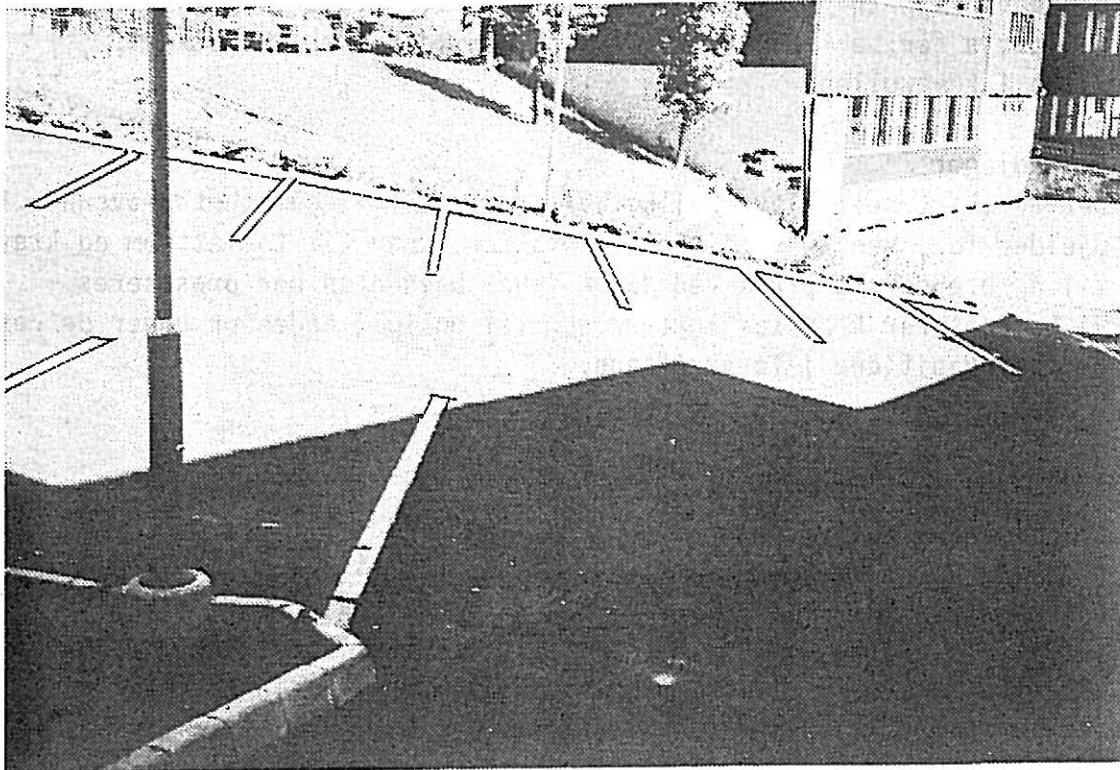

Fig. 15
Parkeringsplasser for gjester og funksjonshemmede i særdeles skrått terreng.

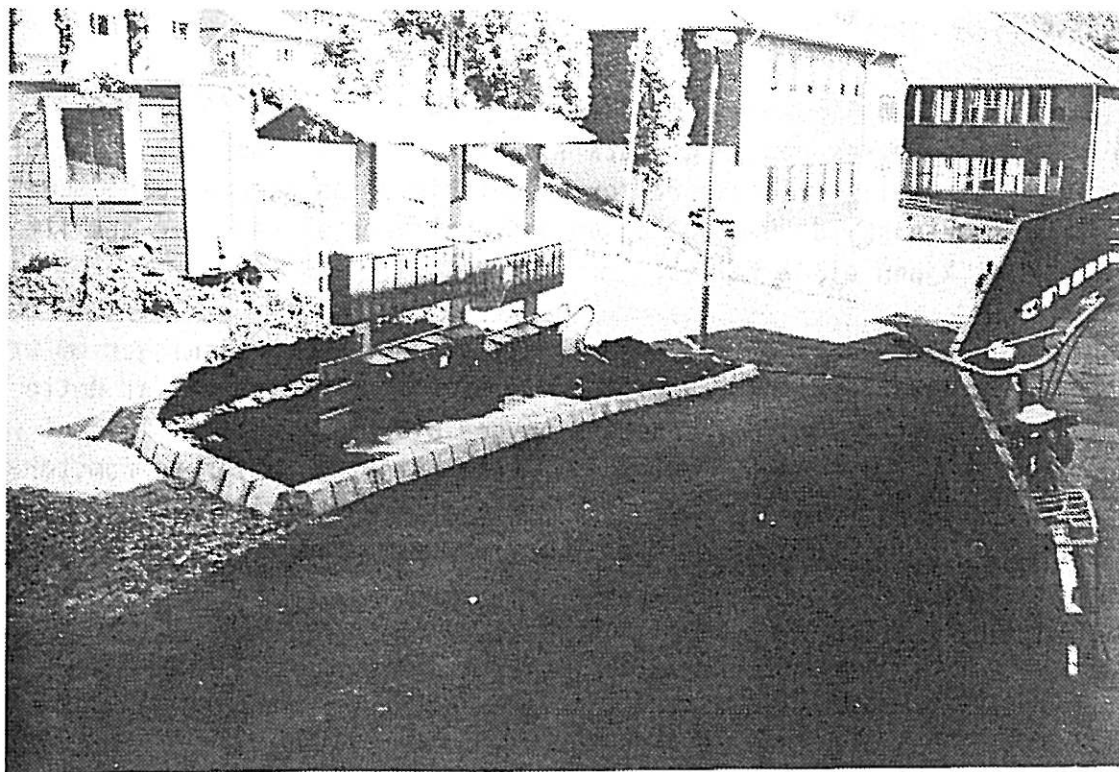

Fig. 16

Postkasser i for bratt bakke, kantsteinen foran hindrer atkomst.

Ingen nivåforskjell gjennom .no. 'inngang

Det bør nevnes spesielt at overgangen mellom ute og inne skal være plan (evt. med toleransekrav).

Merking av atkomst til bygning og hovedinngang

Siden det er hovedinngangen som skal være tilrettelagt, behøver tilrettelagt(e) inngang(er) bare å være spesielt merket hvis ikke alle likeverdige innganger er tilrettelagt. Alminnelig, god merking med tydelig tekst, godt belyst vil være til hjelp for alle. Merking av alle hovedinnganger og likeverdige innganger med adresse, evt. navn eller formål bør være et krav.

Innvendige kommunikasjonsveier (42:4)

I tråd med avsnitt 4.3.2 b mener vi at det bør stilles samme krav bygninger med arbeidsplasser (41:43) som til bygning som skal være tilgjengelig for publikum (41:42).

Bygning med felles inngang til flere boenheter (41:44)

Krav med innbyrdes avhengige ledd som dette, skaper tolkningsproblemer. Vi anbefaler å legge bare etasjetallet til grunn, noe som flertallet av de kommunene vi har spurt, allerede gjør.

Sanitærrrom (41:51)

Toalettrom i publikumsbygg og bygg med arbeidsplasser (41:512-13)

Fra praksis savnes regler om antall og fordeling av "toalett som skal være tilgjengelig og brukbart for orienterings- og bevegelseshemmede" (for korthets skyld: RWC), - og om det skal være slike WC-er atskilt for hvert kjønn eller felles.

NBI har gitt ut et blad i Byggforskserien*) som gir anvisninger om utforming av slike rom og fordeling av dem. Vi har registrert at dette bladet er lite kjent. Veiledningen nevner bladet på en slik måte at det ikke går fram hvordan det kan brukes. Bladet foreslår to romstørrelser, ett "tosidig" (min. 2,20 m x 2,25 m) og ett mindre, "énsidig" (min. 1,70 m x 2,25 m). Det store rommet foreslås som det primære, det mindre som supplerende, og til bruk ved vanskelige plassforhold ved ombygginger, i små virksomheter o.l.

Publikumstoalletter bør primært plasseres på hovedinngangsnivå. Til spørsmålet om fordeling over etasjer mener vi at hovedregelen bør være minst ett RWC i hver aktuell etasje, men at det er nok med ett stort RWC forutsatt at det er sentralt plassert og lett tilgjengelig. Det bør ha atkomst fra kjønnsnøytralt område, slik at en hjelper av det annet kjønn kan være med.

For å utnytte slike rom best mulig, kan det ha tilleggsfunksjoner som stellerrom og/eller dusj.

Toalettrom i boliger (41:514)

Undersøkelsen viser helt entydig at kravet "boenhet skal ha mulighet for innpassing av toalett som skal kunne gjøres tilgjengelig og brukbart for bevegelseshemmede", er en "sovende paragraf". Kravet må presiseres dersom det skal få virkning. Presisering trengs etter vår oppfatning på tre punkter:

1. Definisjon
2. Dør og golvkonstruksjon (nivå)
3. Rommets størrelse, form og plassering av utstyr

*) Byggforskserien, Planløsning A 379.201 WC-rom for rullestolbrukere. Offentlig tilgjengelige bygninger og arbeidsplasser." (1983)

1. Definisjon

Et toalettrom bør foruten klosettskål ha stor servant som kan brukes til kroppsvask og hårvask. Dette anser vi som en minimumstolkning. - I praksis er det ofte aktuelt å kombinere toalett med dusj og /eller vaskerom.

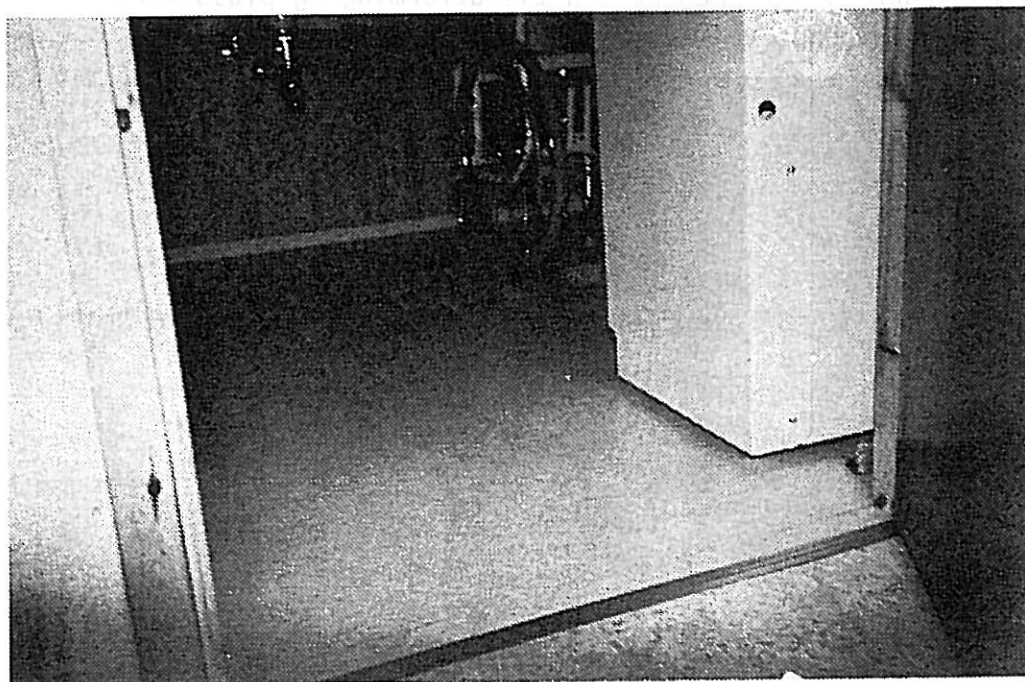

Fig. 17

Plan overgang til bad - ikke noe problem!

2. Dør og golvkonstruksjon

Døren må ha bredde tilsvarende 9 M, være utadslående og bør være uten terskel. Golvene må møtes i plan i døråpningen. Hvis toalettrommet har sluk (f.eks. kombinert med dusj/bad eller vaskerom), må undergolvet i våtrommet senkes for at det skal bli plan overgang gjennom døren. Byggforskerien Planløsning Bade- og dusjrom (A 3527.204) viser eksempler på løsninger.

3. Rommets størrelse, form og plassering av utstyr

For å følge opp intensjonene i kravet må det som et minimum kreves at en tenkt, fremtidig tilpassing vises på plantegning. Gjeldende Veiledning nevner noen måter kravet kan imøtekommes på: Rørappleggene kan være på plass, en vegg kan fjernes for å oppnå tilstrekkelig golvareal. Husbankens tidligere besøksstandard kan gi utgangspunkt for hva som skal regnes som tilstrekkelig golvareal.

Telefon, garderobe o.l.(41:7)

For disse kravene gjelder det som er sagt om atkomst og inngang; kravene må preiseres for å få virkning. Det er "lett å finne" og

brukbar for --", og "plasseres slik at de ikke til fare" som må presiseres. Telefonboksen vist i veiledningen kan ikke brukes av rullestolbrukere, hvis boksen har dør. Denne løsningen bør sløyfes.

Manøverknaapper, skilt o.l. (41:8)

Kravet må konkretiseres med hensyn til utforming og plassering. Norges blindforbunds veileder gir grunnlag.

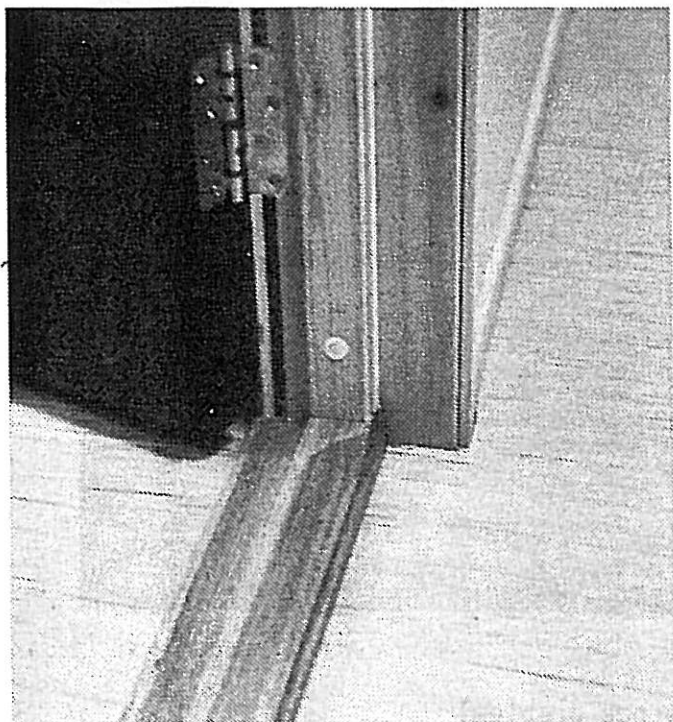

Fig. 18

Et skritt i riktig retning:

Terskel som er avfaset på karmsiden for å gjøre det lettere å trille over

Dørbredder og dørers brukbarhet for bevegelseshemmede (43:221)

Dette gjelder dører innen boenheten. I tillegg til at minst en dør til oppholdsrom, kjøkken og soverom skal ha bredde 9 M og kunne brukes av bevegelseshemmede, kreves det at dette gjelder i tillegg "minst en dør til annet rom som skal være tilgjengelig --." Den siste passusen bør erstattes med "dør til toalettrom ifølge kap. 41.514". Krav til brukbarhet kan for dører internt i boenheten utformes slik Husbankens livsløpskriterier gjør, dvs. som en minste fri golvplass ved låssiden av døren.

Dørterskler og nivåforskjeller

Krav til terskelhøyde finnes ikke i selve forskriftsteksten, men i Veiledningen står under kap. 43:22 Dør: "Innvendige dører bør helst være uten terskel, såfremt dette ikke strider mot branntekniske krav,

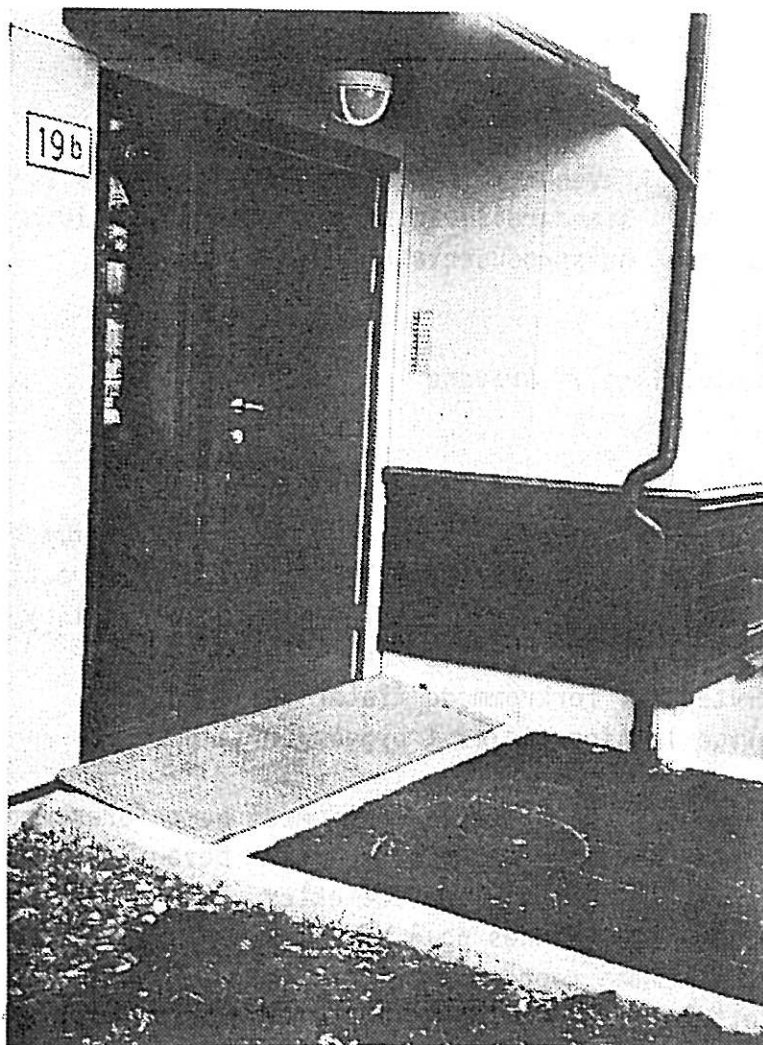

Fig. 19

Hovedinngang, terskelfri, men mangler plant repos foran dør

eller mot lydkrav i Byggeforskriftene. En dør kan regnes som anvendelig for bevegelseshemmede dersom terskelhøyden ikke overskrider 25 mm." Hittil har en underforstått gått ut fra vanlige hardvedterskler. Med monteringsfuge og toleranse blir resultatet ofte en terskel på 30 - 40 mm, som er for mye.

Ønsket om lavest mulige terskler og dører som samtidig tetter mot lyd og røyk ved brann kan forenes ved hjelp av lave metallterskler, men slike må i dag spesialbestilles.

Om inngangsdører står det i veiledningen: "Det bør være minst mulig nivåforskjell" Det må presiseres at det ikke skal være nivåforskjell når det kreves brukbarhet for bevegelseshemmede.

Trapp og rampe (44)

På grunn av ulykkesrisikoen vil vi anbefale at spindeltrapper ikke tillates brukt som eneste forbindelse mellom etasjer. For ramper viser undersøkelsen at krav om repos foran inngangsdør må presiseres.

Heis (45:2)

Vi har ingen kommentarer til kravene. Heiser ser nå stort sett ut til å bli bra utført, takket være standardiseringsarbeid (NS 3800) pluss noen ildsjelers innsats blant heisprodusentene.

4.3.3 Perspektiver på utvikling av kravene**a. Målgruppen**

Den er i forskriftene definert som orienterings- og bevegelseshemmede. Allergi er et omfattende problem, og vi anbefaler at det blir utredet mulige tiltak for å redusere allergikers problemer i forhold til bygninger. Mest nærliggende tiltak er å stille krav til overflatebehandling (maling, gulvtepper, forkrommede flater etc), og til konsentrasjon av skadelige løsningsmidler i byggematerialer.

Sammensatte funksjonshemninger: Blant funksjonshemmede barn forekommer medfødte, komplekse tilstander som ofte utvikler sterk bevegelseshemming og pleiebehov i tillegg til f.eks. sansedefekter. Blant trafikk-skadde og funksjonshemmede eldre finnes også ofte svært sammensatte funksjonsnedsettelse. Tilsammen representerer disse gruppene et betydelig antall og tilretteleggingsbehov i boligene. Våre erfaringer viser at tilgjengelighet for bevegelseshemmede og spesielt tilrettelegging av baderommet i boligen vil lette dagliglivet. (Se f.eks. Byggforskserien Planløsning G 220.335 Funksjonshemninger).

b. Boliger

Med utvikling av nye krav tenker vi på slike som kunne føre til at en større del av boligproduksjonen var brukbar for funksjonshemmede og eldre, slik at disse gruppene ble mer likestilt med andre på boligmarkedet. Vi sikter særlig til småhus. For slike boliger er det aktuelt å utvikle bedre tilgjengelighet på disse punktene - hvor det i dag ikke gjelder noen krav:

- Atkomst, parkering og inngang (dvs. forbindelsen mellom kjørevei og inngangsdør, plassering av parkeringsplass og utformingen av selve inngangspartiet og døren)
- Forbindelsen inngang - oppholdsrom
- Plassering av rommene på etasjeplan, og rommenes størrelse og form, spesielt bad/WC, entré, kjøkken, soverom.

- Dørterskler og nivåsprang; først og fremst overgangen mellom terreng/trapp og innvendig golv, og plan overgang til baderom

Dette gjelder de samme punktene som Husbankens livsløpskriterier omfatter. Ut fra selvhjelpshensyn og eldrepolitiske betraktninger vil vi rangere rekkefølgen av tiltak slik:

1. De mest nødvendige rommene må finnes på ett etasjeplan - (Krav om trinnfri forbindelse utenfra til dette planet vil vi sette i 2. rekke)

En rimelig tolkning: Kjøkken, dusj m/WC og oppholdsrom med mulighet for å dele av et soverom skal finnes på ett etasjeplan uten interne nivåforskjeller. Dette etasjeplanet kan vi kalle hovedplanet i boligen. Her er det også naturlig å ta med utformingen av rommene, spesielt av bad/WC.

Begrunnelse

Mange bevegelseshemmede og eldre har et hjelpebehov i det daglige, som kunne reduseres dersom de slapp å gå i trapper til daglig mellom soverom, bad/WC, kjøkken og stue. Trappen er en hindring på grunn av bevegelsesvansker eller svimmelhet.

Et slikt sett av krav vil ha små - om noen - kostnadmessige konsekvenser for frittliggende småhus. Heller ikke i konsentrert småhusbebyggelse med grunnflate på ca. 60 m² eller mer vil kravet ha nevneverdige konsekvenser. Med mindre grunnflate vil krav om toalett på hovedplanet enten føre til en omfordeling av arealer (mindre stue), eller til at grunnflaten øker i størrelsesorden 3 m².

c. Eliminering av nivåsprang og terskler

Til bad/WC på hovedplanet bør det i tillegg til minimumskravene nevnt foran, stilles krav om plan overgang gjennom døren. (Krever senking av undergolvet som forklart foran).

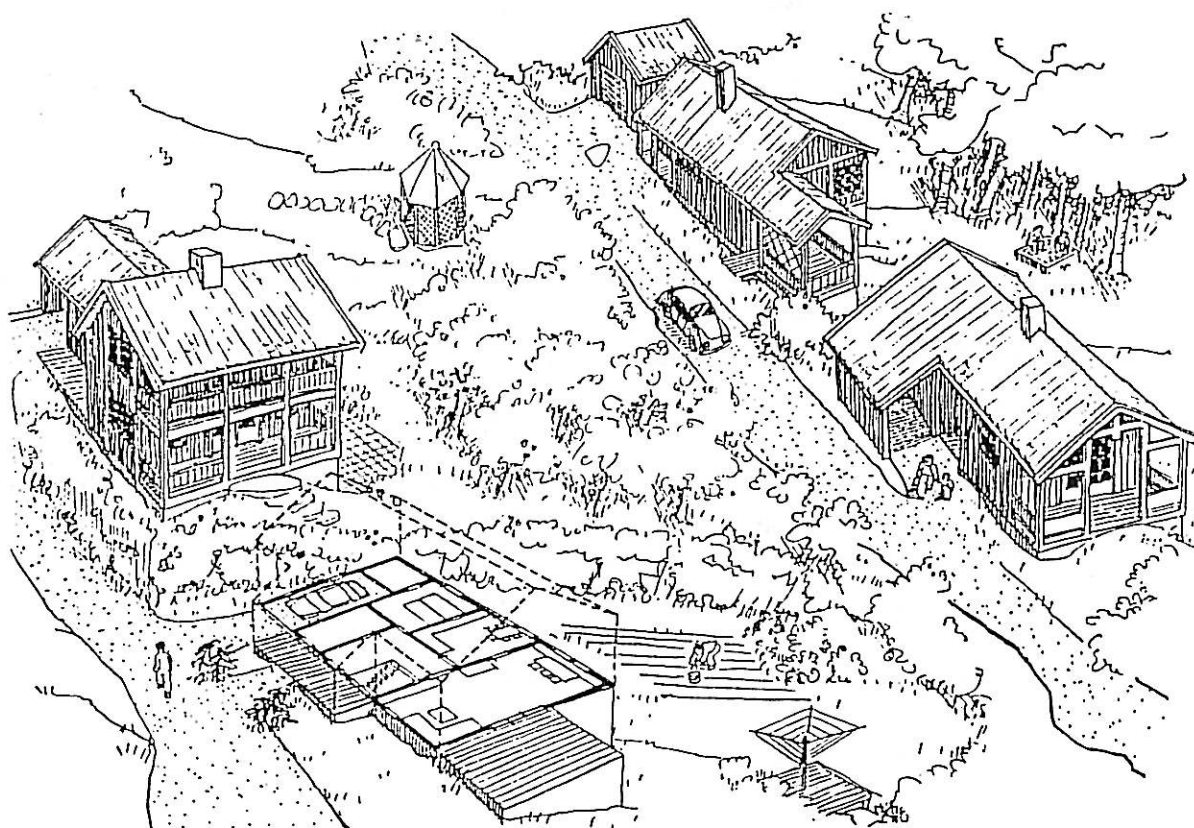
Trapperepos foran inngang, og terrassegolv (tremmer), bør ligge i nivå med innvendig golv. Sikring mot fuktskader oppnås f.eks. ved å legge en rist inntil døren i hele dens bredde, og en drenert grube under risten. Dette er en praktisk detalj for alle - når en skal ha barnevogner, trillebager o.l. inn i huset. (Vist i Byggforskserien, Planløsning ,Inngangsparti, A 323.101.)

d. Trappefri forbindelse ute og inne

Småhus:

Å legge til rette for trinnfri atkomst byr ikke på særlige problemer i flatt og svakt skrånende terreng. Jo brattere terreng, dess større krav stilles til bebyggelsesplanen; til veisystem, hustyper og plassering av husene i forhold til vei.

Om trinnfri atkomst innføres som målsetting i planleggingen vil antall tomter som ligger dårlig til rette bli redusert gradvis. Dette anskueliggjøres på fig. 20.

Tegning: Sivilark. MNAL Olav Skjeldal

Fig. 20

Frittliggende boliger i skrånende terreng - en av de vanlige situasjoner i dagens boligbygging. Hus på nedsiden av veien kan få trinnfri atkomst til hovedplanet.

(Fra Byggforskrapporten "Livsløpsboligen i bebyggelsesplanen", 1989.)

Blokker:

Mye taler nå for å kreve heis i boligblokker med mer enn to etasjer, slik som i Sverige. Myndighetene stimulerer til installering av heis også i lav blokkbebyggelse gjennom Husbankens lånetillegg (som kan brukes i tillegg til "livsløpstillegget"). Andelen av blokkboliger som bygges er svært liten for tiden. Økte byggekostnader og priser på grunn av heiser vil ikke gjøre noe stort utslag i den nasjonale økonomien.

Betydning av å legge boligbyggingen bedre til rette for bevegelseshemmede:

Trappefri atkomst og inngang til boligen gjør det lettere å ta turer ut i nabolaget ved egen hjelp. Det har først og fremst betydning for trivsel og velvære, og for vedlikehold av fysisk og psykisk helse. Med de viktigste rommene på ett golv og trinnfri atkomst blir det mindre trappegåing og mindre risiko for fall. Det er også et poeng for familier med småbarn, og når en har gjester som er dårlig til bens.

Behov for forsyninger, besøk til medisinsk behandling og pleie vil pårørende, andre private hjelpere og/eller kommunen måtte bistå med hvis en ikke makter å bevege seg ut ved egen hjelp. Boliger tilrettelagt fra starten av vil redusere forbruket av hjelpetjenester. Arbeidsforholdene vil bli bedre for hjelperne. Pasienter i sykehus og sykehjem vil i mindre grad bli hindret av boligens utforming i å komme hjem.

4.4 Formidlingssystemet

Med formidling menes motivering, opplysning, undervisning og veiledning. Vi tenker også på formen på forskriftene. Med system tenker vi på instanser og rutiner til å følge opp kravene og veiledningen.

4.4.1 Forskriftens og Veiledningens hovedinndeling

To ytterpunkter er:

1) Bygningsdeler og rom som hovedinndeling:

Alle typer krav til f.eks. inngang samlet på ett sted, likeledes for trapp, dør (med underinndeling på kommunikasjonsvei, rom osv.) Inndelingen i Del 4 Bygningers innretning - - følger delvis dette prinsippet.

2) Funksjon som hovedinndeling:

Brannvernansnittet og Konstruktive bestemmelser representerer funksjonsinndeling på et overordnet nivå. Å samle tilgjengelighetskravene ville være i tråd med dette. En kan også tenke seg andre funksjonsinndelinger, f.eks. etter kategorier av bygninger, eller etter hovedfunksjoner, som f.eks. nødvendige kommunikasjonsveier, rømningsveier osv.

En samlet fremstilling av tilgjengelighetskravene ville bidra til bedre oversikt, kanskje bedre forståelse av hensikten og en mer helhetlig behandling i prosjektering og kontroll.

Med overordnet funksjon som hovedinndeling unngår en ikke at samme bygningsdel (trapp, dør, heis osv.) behandles på flere steder. Men spesielt brannvern er antakelig et så komplekst emne at det vil bli svært uoversiktlig å behandle i forhold til en hovedinndeling på et lavere nivå. Noe tilsvarende gjelder for tilgjengelighetskravene.

Uansett redigering vil vi anbefale for å bedre brukbarheten:

- Flere krysshensvisninger, og forenklinger der det er mulig. Ovenfor har vi foreslått noen forenklinger.

- Utarbeide en egen versjon av Veiledningen (kan tenkes for flere overordnede funksjoner), hvor forskriftene kommenteres, tolkes og dekkes godt med eksempler. Det foreligger noen slike samlede fremstillinger allerede, men de mangler i stor grad autoritative tolkninger.

Slike fremstillinger er: Norges Handikapforbunds (NHF)s Åpne bygninger og Utdrag av Forskrifter og Veiledning, Byggforskserien Tilgjengelighet for orienterings- og bevegelsehemmede (A 320.211). Også NBI har laget et utdrag av Forskriftene og Veiledningen med kommentarer, til bruk i Saksbehandlerpermen boligsaker for funksjonshemmede og eldre. En spesialutgave av Veiledningen kan bygge på dette materialet.

NBI har gitt ut en rekke Byggdetaljblad og Planløsningsblad som Veiledningen kan ha mer presise henvisninger til. Bladene revideres etter behov, og vil kunne tilpasses bedre som veiledningsmateriale til Byggforskriftene.

4.3.2 Behov for dialog og ny kunnskap

Hittil er det ikke ført noen bred offentlig debatt om mål og midler for tilrettelegging av bygg og boliger for funksjonshemmede. På én fløy står bransjefolk som hevder at de midlene som satses på å legge

bygg til rette i sin alminnelighet vil få større effekt om de konsentreres om å legge forholdene spesielt til rette for dem det gjelder. Fra en annen fløy hevdes det at å legge til rette for bevegelseshemmede i virkeligheten kommer hele befolkningen til gode, fordi denne gruppen er en indikator for skjulte behov (barn, småbarnsforeldre, midlertidig bevegelseshemmede, osv.)

Disse fløyene står langt fra hverandre. Det skyldes at de har ulikt erfaringsgrunnlag og til dels ulike interesser. For å få i gang en fruktbar dialog trengs sannsynligvis kunnskap som er utviklet med felles medvirkning. Kunnskap som særlig savnes er konsekvensanalyser for samfunnsøkonomiske virkninger av tiltak, spesielt av krav til boliger. Her trengs modellutvikling.

4.4.3 Undervisning, etterutdanning, kampanje

Om betydningen av tilgjengelighet til publikumsbygg og arbeidslokaler rår det større enighet enn om boliger. Gjennom undersøkelsen og ellers merkes at det har skjedd en holdningsendring siden kravene kom i 1976. Problemene knytter seg til tolkninger, detaljoppfølging og utførelse.

Det bør utredes hvordan tilgjengelighetshensyn kan komme med i undervisningen på fagskoler og i etterutdanning, ikke minst rettet mot håndverkere, byggeledere og andre yrkesgrupper i det utførende leddet. Byggevareprodusenter er også en viktig gruppe, jfr. siste avsnittet om produktutvikling.

Selv om det savnes presise analyser av samfunnsøkonomiske konsekvenser av krav om tilgjengelighet til boliger, er det flere gode grunner til å styrke utdanningstiltak med en offentlig kampanje:

- Det trengs bedre almene kunnskaper om funksjonshemninger og konsekvenser av dem
- Forståelse av omgivelsenes betydning for å realisere likeverd
- Forståelse for betydningen av å utvikle nye byggemåter og -vaner
- Bygge tilgjengelige boliger og livsløpsboliger der forholdene ligger til rette og der det ikke koster noe ekstra (frittliggende boliger på nedsiden av kjørevei i bratt terreng)

Vi fremhever dette fordi praksis viser så tydelig at det ofte er ren tilfeldighet hvordan resultatet blir. Dette er spesielt tydelig i detaljutførelsen, og tyder på manglende bevissthet om betydningen av tilgjengelighet.

4.4.4 Kommunal planlegging

Politiske mål nedfelt i kommuneplanen, helse- og sosialplan og boligbyggeprogram kan følges opp gjennom kommunens arealplan-del, kommunedelsplaner, reguleringsplaner og bebyggelsesplaner. Disse nivåene gir føringer for utforming av bygg og anlegg. De kan bidra til å lette gjennomføringen av kravene i byggprosjekter, lette saksbehandling og redusere kostnader.

Fra sentralt hold kan det stimuleres til å bruke disse instrumentene mer aktivt, gjennom Miljøverndepartementets veiledningsmateriale. Intensjonene om helse- og sosialsektorens medvirkning i planleggingen er gode, men savner konkret oppfølging. (Jfr. eksemplet nevnt foran: store barnehager på små, skrånende tomter - blir det heis?)

4.4.5 Systemutvikling

På de tekniske områdene og m.h.t helse "voktes" oppfølgingen av profesjonelle som har en plass i systemet: Representanter for bygningsetat, brannvesen, helseråd osv. har møterett i bygningsrådet. For tilgjengelighetskravene finnes ikke tilsvarende ordninger. Enkelte steder finnes kommunale samordningsråd for funksjonshemmede hvor representanter for berørte gruppers organisasjoner møter sammen med representanter for kommunale etater. I noen kommuner finnes samordningsrådet (eller noen steder en av organisasjonene) tilsendt søknader om byggetillatelse til uttalelse. Effektiviteten av slike ordninger er avhengig av om rådets/organisasjonens har tilstrekkelig tilgang på personer med kompetanse både på byggespørsmål og tilgjengelighetsspørsmål.

Vi tror at en utvikling og styrking av slike ordninger kan gi stor virkning. Konflikter og forglemmelser kan ryddes av veien i tide og sakkunnskapen som utvikles kan bidra til bedre rutiner i byggesaksbehandlingen.

4.4.6 Produktutvikling;

Oppfyllelse av kravene hemmes i en del tilfeller av at tekniske løsninger er dårlig utviklet, for kostbare eller ikke er kurante, og derfor oppfattes som heft.

De viktigste slike er:

Dører

Terskelfri branndører uten dispensasjon

Selvlukkende dører som er lette å åpne

Terskel- og "nivåfrie" ytterdører og balkongløsninger på trehus

Vinduer som er lette å åpne og lukke

Golvkonstruksjon og utvendige trapper og terrasser m.v.

Utvendig trapperepos i nivå med innvendig golv

Plane badegolvløsninger i bygg med betongdekke-elementer

4.4.7 Litt om konsekvenser og tiltak på kort og lang sikt

Noen tiltak koster lite eller ingen ting

- men de kan kreve endring av gamle vaner og god oppfølging inntil de er blitt innarbeidet. Noen slike tiltak er:

- Tilgjengelige postkasser og søppelkasser
- Inngangspartier som a. fremhevet med utforming, fargebruk og belysning
- Repos foran innganger i plan med innvendig golv
- Utstyr plassert i høyde for kortvokste og sittende (f.eks. minibank)

Noen løsninger er teknisk utprøvd, men ikke alment akseptert eller innarbeidet

- Plan overgang til baderom (uten nivåforskjell og terskel)
Den høye terskelen er et særnorsk fenomen! Bygningskontrollører går stadig rundt og påstår at høy terskel er et krav, selv om det ikke står noe sted. Forsikringssselskapene er skeptiske til å fjerne den høye terskelen av frykt for flere vannskader, - et spørsmål dels om utførelse, dels om å veie ulike risiki mot hverandre.
- Trinnfri inngang på trehus, lett å få til i skrånende terreng

Noe er lettere å få til om det tas hensyn i arealplanleggingen og dette følges opp i detaljplanleggingen

- Parkeringsplasser for bevegelseshemmede nær hovedinngangen og i plan med den
- Grendehus, barnehager, skoler som får stor nok flat tomt bygges i én etasje slik at heis ikke blir nødvendig
- Småhus kan lettere legges til rette hvis hovedplanet legges i nivå med kjøreveien, i skrånende terreng på nedsiden av veien. Med smale og dype tomter behøver det ikke bli særlig mer vei pr. tomt enn med tilnærmet kvadratiske tomter.

Noen tiltak er enkle å gjøre på planleggingsstadiet og koster lite

Alle endringer er vanskeligere å få utført når bygget står der. Å få utvidet og tilrettelagt et bad kan bli komplisert og kostbart. Opptil fem forskjellige håndverkere skal inn i bildet! Især eldre kvier seg for kostnadene og for ulempene mens det står på, og vil gjøre bare det aller nødvendigste. Ofte med det resultat at en må til med en ny forandring etter få år. Vi kjenner til eksempler på både to og tre like tilpassinger. I dette perspektivet er merkostnadene ved å legge forholdene til rette fra starten av små.

En bransje med tradisjoner og prestisje

Ti års tid som tilgjengelighetskravene har virket er ikke lenge. Byggebransjen har sterke tradisjoner og er sterkt spesialisert. Hver yrkesgruppe har sin fagstolthet. Nye måter å utføre ting på som ikke er godt nok forklart vil bli møtt med motstand.

VEDLEGG 1

BYGGEFORSKRIFT FOR TILGJENGELIGHET

Kap. 14

14:1 Søknad om byggetillatelse,

14:12 Vedleggene

På situasjonsplan skal det gjøres rede for stigningsforholdene for atkomsten til bygningen.

Kap. 23 Etasjetall, høyde og atkomst

23:2 Atkomst til bygning;

23:21 For atkomstveg til bygning som skal være tilgjengelig for publikum, bygning som kan gi arbeidsplasser egnet for orienterings- og bevegelseshemmede og bygning med felles inngang til flere enn 4 boenheter gjelder følgende krav:

Atkomstveg fra kjørbare veg til inngang skal kunne brukes av orienterings- og bevegelseshemmede. Den skal være lett å finne, lett å ferdes på, uten hindre, og den skal ha slik bredde at rullestol kan snus.

Bygningsrådet kan gjøre disse krav gjeldende for andre bygninger.

23:22 Inngang til bygning som nevnt i 23:21 skal være lett å finne, og den skal kunne brukes av orienterings- og bevegelseshemmede. Har bygningen flere innganger, er det tilstrekkelig at kravene oppfylles for én inngang, såfremt denne er i tilknytning til tilgjengelig atkomstveg. Denne skal være hovedinngang eller likeverdig inngang.

23:23 Merking av atkomst til bygning; For bygning som skal være tilgjengelig for publikum, gjelder følgende krav: Atkomstveg og inngang som er brukbar for orienterings- og bevegelseshemmede, skal være tydelig og spesielt merket.

Kap. 41 Krav til rom

- 41:4 41:4 Innvendige kommunikasjonsveier
- 41:41 Generelt
I bygning som har heis, skal minst én heis være tilgjengelig og brukbar for orienteringshemmede. Heis som er stor nok for rullestolbruker, skal være spesielt merket.
- 41:42 Bygning som skal være tilgjengelig for publikum
Kommunikasjonsveg fra hovedinngang eller en likeverdig inngang til de etasjer og deler av bygningen som skal være tilgjengelig for publikum, skal være brukbar for orienterings- og bevegelseshemmede. Den skal være lett å finne, lett å ferdes på og uten uventede hindre.
- 41:43 Bygning med arbeidsplasser
I bygning med arbeidsplasser, som skal være tilgjengelig etter 32:21, skal kommunikasjonsveg fra hovedinngang eller likeverdig inngang til de aktuelle arbeidsplasser være som beskrevet i 41:42.
- 41:44 Bygning med felles inngang til flere boenheter
Bygning med felles inngang til flere enn 12 boenheter og flere enn fire etasjer skal ha heis. Kommunikasjonsveg fra hovedinngang til boenhet skal være som beskrevet i 41:42.
I tillegg til de 4 etasjene kan bygningen ha inntil én underetasje uten at det kreves heis.
I bygning med atkomstveg etter 23:21, som ikke har heis, skal én etasje ha trinnfri forbindelse med innganspartiet. Kommunikasjonsveg fra hovedinngang til boenhet i denne etasje skal være som 41:42.
- 41:5 Underordnede rom
- 41:51 Sanitærrom
- 41:512 Bygning som skal være tilgjengelig for publikum
Bygning som har toalett for publikum, skal minst ha ett toalett som er tilgjengelig og brukbart for orienterings- og bevegelseshemmede. Det skal være spesielt merket.

Er det flere etasjer, eller er bygningen delt opp på annen måte, kan bygningsrådet stille krav om flere slike toalettrom.

- 41:513 Bygning med arbeidsplasser
Bygning skal ha tilstrekkelig antall toaletter. I bygning, som skal være tilgjengelig etter 23:21, skal minst ett toalett være brukbart for orienterings- og bevegelseshemmede. Der det finnes andre typer sanitæranlegg for ansatte, skal minst ett av disse være brukbare for orienterings- og bevegelseshemmede.
- 41:7 Telefon, garderobe o.l.
- 41:71 Bygning som skal være tilgjengelig for publikum
Har bygningen telefon, garderobe o.l. for publikum, skal slike være lett å finne, lett tilgjengelig og kunne brukes av orienterings- og bevegelseshemmede og må være plassert slik at de ikke er til fare for synshemmede.
- 41:72 Bygning med arbeidsplasser
Bygning som er tilgjengelig etter 23:21, skal ha garderobe som er lett å finne, lett tilgjengelig og brukbar for orienterings- og bevegelseshemmede.
- 41:8 Manøvernapper, skilt o.l.
Manøvernapper i heis, ringeapparat, porttelefon, dørhåndtak, vannkran, lysbryter o.l. skal være slik utformet og plassert at de kan brukes av orienterings- og bevegelseshemmede. Skilt, symbol og tekst skal være slik utformet, plassert og belyst at de er lette å lese og lette å oppfatte.
- 43:22 Dør
Dør skal være lett å se. Store glassfelt i dør, samt glassfelt som kan forveksles med dør skal være tydelig merket.
- 43:221 Dørbredder
Dør skal ha slik bredde som transport gjennom døren krever.
Følgende dører skal være minst 10M og skal kunne brukes av orienterings- og bevegelseshemmede:

- dør til inngang nevnt i 23:22
- dør i kommunikasjonsveg nevnt i 41:4
- inngangsdør til boenhet

Følende dører skal være minst 9M og skal kunne brukes av bevegelseshemmede:

- minst en dør til oppholdsrom, kjøkken og soverom
- minst én dør til annet rom som skal være tilgjengelig for bevegelseshemmede.

Kap. 44 Trapp og rampe;

44:3 Generelt

44:31 Utforming

Trapp/rampe skal utformes slik at den er sikker for bruker og hensiktsmessig i forhold til den ferdsel og transport som vil forekomme der.

Trappeløp, rekkverk og vegg som begrenser trapp-/rampe skal ikke ha slike åpninger at personer kan utsettes for fare. Åpninger i trappeløp og rekkverk må ikke være bredere enn 0.1 m.

44:32 Fri høyde

Trapp/rampe i en boenhet skal ha fri høyde minst 2.0 m.

Trapp/rampe i arbeidslokaler skal ha fri høyde minst 2.2 m.

Andre trapper og ramper skal ha fri høyde minst 2.1 m.

44:33 Rekkverk

Trapp eller rampe med større høyde enn 0.5 m og som ikke avgrenses av vegg eller har tilsvarende beskyttelse, skal ha rekkverk som beskrevet for balkong i kap. 43:31.

I arbeidsrom for industri og lager skal slikt rekkverk være som beskrevet i kap. 41:61.

44:34 Håndlist

Trapp/rampe skal ha solid håndlist på begge sider. Håndlist skal gi godt grep.

44:35 Belysning

Trapperom og rom med rampe skal ha tilfredsstillende belysning.

- 44:41 Bredde
For trapp med rette løp gjelder følgende bestemmelser :
- intern trapp i en boenhet skal ha bredde minst 0.8 m.
- hovedtrapper utenom boenhet skal ha bredde minst 1.1 m.
- andre trapper skal ha bredde minst 0.9 m.
Trapp som ikke har rette løp, skal ha effektiv bredde minst som i trapp med rette løp.
Er trappen rømningsveg, gjelder krav til bredde etter Del 3.
- 44:42 Stigningsforhold
Trapp skal ha forsvarlig stigningsforhold.
Inntrinn i ganglinjen skal være minst 0.25 m.
- 44:43 Trapp i bolighus. Særlige bestemmelser
Trapperepos med inngang til boenhet skal være slik dimensjonert og utformet at det kan nyttes av orienterings -og bevegelseshemmede.
- 44:44 Trapp i arbeids -og publikumslokaler.
Særlige bestemmelser
Hovedtrapp skal ha rette løp.
Høydeforskjell mellom hvileplan skal ikke være over 3.5 m.
- 44:45 Rampe
- 44:51 Rampe i kommunikasjonsveg som skal være tilgjengelig for orienterings -og bevegelseshemmede, skal være slik utformet at den kan brukes av person i rullestol.
- 44:52 Bredde
Rampe skal ha bredde minst 0.9 m.
Er rampen rømningsveg, gjelder krav til bredde etter Byggforskriftens Del 3.
- 44:53 Stigningsforhold
Rampe skal ha forsvarlig stigningsforhold.

Kap. 45 Heis, rulletrapp og rullebånd Tekniske krav

45:1 Generelt

Heis, rulletrapp og rullebånd skal utføres slik at de ikke medfører fare for brukere eller kontroll-, drifts -og vedlikeholdspersonell.

45:2 Heis

45:21 Heis med forenklede sikkerhetsanordninger

Heis med sterkt begrenset nyttelast og hastighet, og som er utstyrt med sikkerhetsstopp (påholden knapp), kan utføres med forenkede sikkerhetsanordninger dersom bygningsrådet finner sikkerheten tilfredsstillende.

45:22 Heis generelt

45:221 Heisens utforming og utførelse skal avpasses etter den last og den bruk heisen er beregnet for.

Dører og luker i sjaktvegg og heisstol skal dimensjoneres og ha sikkerhetsanordninger som er tilfredsstillende etter den bruk de er beregnet for.

Høyeste last og passasjerantall skal være tydelig angitt på tablå i heisstolen. For vare-, personheis og vareheis skal dessuten høyeste last angis utenfor heisstol ved hver atkomstør.

VEDLEGG 2

Brev til bygningssjefen i fem kommuner

O-4046

Oslo, 04.06.1988

TL/

TILGJENGELIGHETSKRAVENE I BYGGEFORSKRIFTEN

Vi viser til telefonsamtale med arkitekt Inger-Lise Saglie hos oss.

Tilgjengelighetskravene er et middel til å gjøre bygninger brukbare for orienterings- og bevegelseshemmede mennesker. Andelen av slike personer i befolkningen øker, samtidig som det er bred enighet om at de bør settes i stand til å leve mest mulig som andre og klare seg ved egen hjelp.

Norges byggforskningsinstitutt har fått i oppdrag av Kommunal- og arbeidsdepartementet å undersøke hvordan tilgjengelighetskravene fungerer i praksis. Resultatene skal bl.a. brukes i forbindelse med en stortingsmelding om boligpolitikken. Derfor vil undersøkelsen i første rekke ta for seg forholdene i boligbygg og bomiljø.

Vi har valgt å ta utgangspunkt i Byggeforskrift 85.

De aktuelle kapitlene i Forskriften er:

Kap. 23:2 Atkomst til bygning
 Kap. 41:4 Innvendige kommunikasjonsveger
 Kap. 41.5 Underordnede rom, spesielt 41:514 Toalett i boenhet
 Kap. 41:7 Telefon, garderobe o.l.
 Kap. 41:8 Manøverknapper, skilt o.l.
 Kap. 43:221 Dørbredder

(Med Byggeforskrift 87 kom følgende nye punkter med:

Kap. 44:5 Rampe (omredigering og presisering)
 Kap. 45:2 Heis (ny)

Undersøkelsen tar sikte på å klarlegge følgende forhold:

1. Er bestemmelsene entydige og klart formulert eller forekommer det problemer med forståelse og tolkning av bestemmelsene?
2. Hvordan er tilgjengelighetskravene blitt oppfylt i boligbebyggelse og bomiljø fram til i dag:

- a) Hvordan er kravene oppfylt i byggemeldingene?
- b) Hva kontrolleres av bygningsmyndighetene:
 - Ved byggemeldingen?
 - Ved befaringer?
- c) Blir det ofte søkt om dispensasjon fra kravene?
- d) Kriterier og retningslinjer for å innvilge dispensasjon. Eksempler?
- e) Ombygging: Når regnes ombygging som hovedombygging, slik at forskriftskravene gjelder? Retningslinjer?
- f) Kap. 23:21 gir bygningsrådet adgang til å kreve atkomstveg tilrettelagt for orienterings- og bevegelseshemmede også for andre bygninger, f.eks. boligbygninger som ikke har felles inngang til flere enn fire boenheter. Har denne muligheten noen gang vært brukt?
- g) Hvordan praktiseres Kap. 41:514 (toalett i boenhet)? Hva skal til?
- h) Kap. 41:44: Hvordan tolkes første ledd (heis i boligblokker)? Skal bygning med flere enn fire etasjer ha heis, eller bare hvis det er flere enn 12 boliger i oppgangen?
- i) Kan Dere gi oss forslag til gode/dårlige/interessante eksempler å befare. Vi tenker særlig på:
 - Boligblokker og andre boligbygg med felles inngang til flere enn fire boenheter, eventuelt i kombinerte bygg med butikker, kontor, service o.l.
 - Fellesbygg, barnehager, grunnskolebygg o.l. i bomiljø

Vi ønsker oss 3-5 eksempler.

Arkitekt Saglie vil ta kontakt med det første. Vi håper at kontoret vil kunne avse tid til et møte med henne for å gå gjennom spørsmålene ovenfor.

Med vennlig hilsen
for NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT

Tore Lange

VEDLEGG 3

Brev til bygningsjefen i 42 kommuner

Deres ref.	Deres brev av	Vår ref.	Dato
		O-4046 TL/ib's	Oslo, 07.06.1988

UNDERSØKELSE OM BYGGEFORSKRIFTENES KRAV TIL TILGJENGELIGHET I BOLIGOMRÅDER

På oppdrag fra Kommunal- og arbeidsdepartementet undersøker Byggforsk hvordan kommunale bygningsmyndigheter praktiserer byggeforskriftenes krav til tilgjengelighet for orienterings- og bevegelseshemmede. Undersøkelsen gjelder vanlige boliger og andre bygg som hører med i et boligmiljø, dvs. ikke spesielle boliger, livsløpsboliger eller andre bygg som skal tilfredsstille særlige kriterier. Av særlig interesse er de bestemmelsene som ble introdusert i byggeforskrift 1985 og 1987.

Tilgjengelighetskravene i forskriftene er et middel til å gjøre bygninger brukbare for orienterings- og bevegelseshemmede mennesker. Andelen av slike personer i befolkningen øker, samtidig som det er bred enighet om at de bør settes i stand til å leve mest mulig som andre og klare seg ved egen hjelp.

Vi gjennomfører undersøkelsen ved intervjuer med byggesaksbehandlere, byggherrer, arkitekter og entreprenører i utvalgte kommuner. Intervjuene foregår dels ved besøk og befaringer av bygg i fem kommuner, dels ved intervjuer med planleggere, entreprenører og husleverandører. I tillegg er det tre spørsmål vi vil ta opp med flere kommuner. Spørsmålene, som blir stilt til i alt 45 kommuner, er gjengitt nedenfor. Vi håper Dere vil hjelpe oss i denne undersøkelsen, slik at kommunenes egne erfaringer i saker som gjelder tilgjengelighet blir tilfredsstillende belyst.

1. Forskriftenes kapittel 41:44 krever heis i boligbygg med felles inngang til mer enn 12 boligenheter og mer enn fire etasjer.

Hvordan tolker kommunen denne bestemmelsen?

2. Forskriftenes kapittel 41:514 krever:
"Boenhet skal ha mulighet for innpassing av toalett som skal kunne gjøres tilgjengelig og brukbart for bevegelseshemmede. Dette toalettet kan være i separat toalettrom eller i annet sanitærrom." Kravet gjelder alle boliger, både i blokker og småhus.

Hva skal til for at dette kravet er oppfylt?
Har kravet konsekvenser for planløsning og tekniske utførelser (f.eks. toalettroms plassering i planen, plassering av utstyr og oppstikk, nivåforskjeller mellom gulv i toalett og tilstøtende rom)?

3. Vi antar at det i enkelte tilfeller blir gitt dispensasjoner fra tilgjengelighetskravene ved boligbygg eller andre bygg i boligmiljøer (barnehage, grendehus osv.). Følger kommunen noen bestemt praksis?

Er det utarbeidet retningslinjer for dispensasjoner?

Vi kommer tilbake til spørsmålene over telefon i løpet av juni måned.

Med vennlig hilsen
for NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT

Tore Lange

BYGGEFORSKRIFTSUNDERSØKELSEN
INTERVJUGUIDE FOR TELEFONINTERVJU MED BYGNINGSSJEFER

Referer til vårt brev av 07.06.88.

Den som skal svare på vegne av kommunen bør ha lest gjennom og helst tenkt over spørsmålene på forhånd. Forklar at undersøkelsen består av flere deler. Vi foretar mye mer omfattende intervju i noen få kommuner, og med arkitekter og bedrifter i bransjen.

Vi har plukket ut tre spesielt viktige spørsmål som vi stiller til ca. 45 kommuner:

1. **Kap. 41:44**

Bygning med felles inngang til flere enn 12 boenheter og flere enn 4 etasjer skal ha heis.

(Se også resten av teksten under 41:44).

Hvordan tolker kommunen denne bestemmelsen;

1) La oss tenke oss en fem-etasjes boligblokk med 2 boenheter pr. etasje, altså 10 boenheter i alt. Skal det kreves heis?

Ja

Nei

2) Er underetasje utenom etasjetallet? Om vi tenker på en 4-etasjes blokk med underetasje, og tre boenheter pr. etasje, så vil det være felles inngang til 15 boenheter. Skal det da kreves heis?

Ja

Nei

2. Kap. 41:514

Boenhet skal ha mulighet for innpassing av toalett som skal kunne gjøres tilgjengelig og brukbart for bevegelseshemmede. Dette toalettet kan være i separat toalettrom eller i annet sanitærrom.

Dette kravet gjelder alle slags boliger.

Veiledningen til forskriftene:

Kravet til toalett kan oppfylles f.eks. ved at det er opplegg for installasjon av toalett i annet rom eller ved at et separat toalettrom legges inntil et baderom, slik at veggen mellom rommene kan fjernes og derved oppnås et tilstrekkelig golvareal.

Har dere tatt stilling
hvordan kravet skal håndheves?

Ja Nei

Hvis ja, hva kreves?

3. Har dere noen retningslinjer for dispensasjoner fra tilgjengelighetskravene?

Her tenker vi spesielt på små publikumsbygg hvor det skal kreves heis etter 41:42. F. eks. grendehus på to etasjeplan. Forskriften må tolkes slik at det kreves heis selv om begge etasjene har trappefri atkomst utenfra, dersom det er trappeforbindelse mellom etasjene.

Har dere noen etablert praksis
for dispensasjon?

Ja Nei

VEDLEGG 4

A/S Hetlandhus v/Punternvold, Bryne

G. Block Watne A/S v/Ravnås, Klepp

" " v/O. Berge, Klepp

Moelven Bygg gruppen
v/ark. Bakken

2390 MOELV

Deres ref.

Deres brev av

Vår ref.

Dato

O-4046

Oslo, 09.05.1988

JCH/ibs

UNDERSØKELSE OM BYGGEFORSKRIFTENE FOR TILGJENGELIGHET I BOLIGER

På oppdrag fra Kommunal- og arbeidsdepartementet skal Byggforsk undersøke virkningene av byggeforskriftenes krav til tilgjengelighet for orienterings- og bevegelsehemmede. Undersøkelsen gjelder vanlige boliger, dvs. ikke boliger som skal tilfredsstille spesielle kriterier som livsløpsboliger, eldreboliger o.l. Av særlig betydning er bestemmelser som ble introdusert i byggeforskrift 85 og 87. Vi går ut fra at de kapitlene som berører typehusindustrien er 41:514 om sanitærrrom og 43:22 om dører, samt, i visse typer konsentrert bebyggelse, 41:44 om trinnfri forbindelse fra hovedinngang til boenhet og 23:21 om atkomst. Utdrag av forskriftene er vedlagt.

Undersøkelsen, som skal benyttes i forbindelse med departementets Stortingsmelding om boligpolitikk, har begrenset omfang, og virkningene for industrien blir en mindre del. Likevel er det interessant å få klarlagt:

- 1) Hvilke konsekvenser hadde innføringen av 41:514 for etablerte katalogtyper?
 - Måtte typer omarbeides?
 - Trengtes større omprosjektering eller produksjonsmessige endringer?
 - Gjaldt endringene mange typer?
- 2) Hvilke hensyn til 41:514 tar Dere ved utviklingen av nye hustyper?
- 3) Enkelte flermannsboliger kan bli berørt av 41:44 om trinnfri forbindelse til boenhet i inngangsetasje og av 23:21 om atkomst. Har dette konsekvenser for prosjektering og produksjon?

For å spare tid og lette Deres arbeid, vil vi gjerne komme tilbake til disse spørsmålene over telefon med det første.

Med vennlig hilsen
for NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT

Jon Christophersen

Vedlegg.

Trondheimsavdelingen:
Telefon: (07) 59 33 90
Telefax Nr. (07) 59 33 80
Høgskoleringen 7
7034 Trondheim - NTH

NBI Nord-Norge
Telefon: (082) 41 210
Telefax Nr. (082) 47 260
Postboks 2011, Frydenlund
8501 Narvik

Utdyping av spørsmål til typehusprodusenter

BF-tilgj-typhsp

1) Hvilke konsekvenser hadde innføringen av 41:514 for etablerte katalogtyper?

- Måtte typer omarbeides? *
- Trenktes større omprosjektering eller produksjonsmessige endringer?
- Gjaldt endringene mange typer?

2) Hvilke hensyn til 41:514 tar Dere ved utviklingen av nye hustyper?

3) Enkelte flermannsboliger kan bli berørt av 41:44 om trinnfri forbindelse til boenhet i inngangsetasje og av 23:21 om atkomst. Har dette konsekvenser for prosjektering og produksjon? **

4) Måtte typer omarbeides, eller produksjon og leveransepesifikasjoner endres på grunn av kravene til dørbreder i 43:221? ***

*Spørsmålet berører innvendige dimensjoner på toalettrom, rommets plassering i planen og plasseringen av armaturer og oppstikk. Trenktes slike endringer?

** 23:21 angår mest stigning på atkomstveier og trinnfri forbindelse til hovedinngang; ble nye detaljer for trinnfri forbindelse inn utarbeidet, og har kravet konsekvenser for detaljer som f eks terskel til boenhet?

41:44: Spørsmålet gjelder siste ledd om trinnfri forbindelse med inngangsparti. Har kravet hatt konsekvenser for f eks høyder på terskler eller nivåforskjeller mellom boenhet og inngang?

*** Førte krav om 10 M hovedinngangsdør til at dimensjoner på vindfang/inngang måtte endres? Måtte dimensjoner på innvendige dører forandres? Førte dette til andre endringer som f eks flytting av innvendige vegger?

VEDLEGG 5

BREV TIL FEM ARKITEKTFIRMA

O-4046 Oslo, 14.06.1988
A(tl)b-forskr-2
TL/

TILGJENGELIGHETSKRAVENE I BYGGEFORSKRIFTEN

Tilgjengelighetskravene er et middel til å gjøre bygninger brukbare for orienterings- og bevegelseshemmede mennesker. Andelen av slike personer i befolkningen øker, samtidig som det er bred enighet om at de bør settes i stand til å leve mest mulig som andre og klare seg ved egen hjelp.

Norges byggforskningsinstitutt har fått i oppdrag av Kommunal- og arbeidsdepartementet å undersøke hvordan tilgjengelighetskravene fungerer i praksis. De aktuelle kapitlene i Forskriften er:

Kap. 23:2 Atkomst til bygning
Kap. 41:4 Innvendige kommunikasjonsveger, spesielt 41:44 siste ledd:
trinnfri atkomst til 1. etasje i boligblokker o.l.
Kap. 41.51 Sanitarrom, spesielt 41:514 Toalett i boenhet
Kap. 41:7 Telefon, garderobe o.l.
Kap. 41:8 Manøverknapper, skilt o.l.
Kap. 43:221 Dørbredder
Kap. 44:5 Rampe
Kap. 45:2 Heis

Vi legger ved et utdrag av Forskriften med disse bestemmelsene.

Resultatene av undersøkelsen skal bl.a. brukes i forbindelse med en stortingsmelding om boligpolitikken. Derfor vil den i første rekke ta for seg boligbygg og bomiljø. Vi er interessert i alminnelige byggesaker, ikke spesialboliger, livsløpsboliger o.l. hvor byggeprogrammets krav evt. går lenger enn forskriftene.

Vi gjennomfører undersøkelsen ved intervjuer med byggesaksbehandlere og befaring av bygg i noen utvalgte kommuner. Dessuten ønsker vi å intervjuer noen utvalgte arkitekter og entreprenører. Derfor henvender vi oss nå til deg, og håper at du kan avse tid til å svare på spørsmålene nedenfor:

1. Hensiktsmessigheten av kravene

Synes du at kravene er et egnet middel til til å oppnå hensikten?
Kan du tenke deg alternative tiltak, i stedet for eller i tillegg til krav i forskriftene?

2. Bestemmelsenes innhold og form

Er kravene entydig formulert og enkle å bruke i prosjektering, eller forekommer det problemer med tolkningen?
(Nedenfor går vi nærmere inn inn på to av kravene).

3. Konsekvenser av kravene

Får kravene konsekvenser i prosjekteringen når det gjelder:

- atkomst- og inngangsforhold,
- innvendige kommunikasjonsveier,
- planløsning av spesielle rom (spesielt toaletter og badrom?)
- arealbehov
- bygningsmessige forhold (nivåforskjeller; våtrom, terrasser?)
- estetiske forhold?

4. Dispensasjoner og konfliktsaker

Kjenner du til byggesaker hvor det er søkt dispensasjon fra noen av kravene? Har det noen gang oppstått konflikter på grunn av kravene?

5. Hvordan forstår du de følgende to kravene i praksis:

1) Kap. 41:514:

Boenhet skal ha mulighet for innpassing av toalett som skal kunne gjøres tilgjengelig og brukbart for bevegelseshemmede. Dette toalettet kan være i separat toalettrom eller i annet sanitærrom.

Dette kravet kom inn i Byggeforskrift 85 og gjelder alle boliger.

2) Kap. 41:44 - Hvordan oppfatter du første ledd:

Bygning med felles inngang til flere enn 12 boenheter og flere enn 4 etasjer skal ha heis. - - .

Skal bygning med flere enn fire etasjer ha heis uansett, eller bare hvis det er flere enn 12 boliger i oppgangen?

6. Kjennskap til kravene

Hvilket inntrykk har du når det gjelder kjennskapet til tilgjengelighetskravene: a) blant planleggere og konsulenter, b) hos bygningsmyndigheter, c) hos entreprenører og håndverkere?

En av våre medarbeidere vil ta kontakt med det første. Vi håper at du kan avse tid til å møtes for å gå gjennom spørsmålene ovenfor.

Med vennlig hilsen
for NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT

Tore Lange